

Mens en Wereld

7e Jaargang no. 11 - November 1952

MAANDBLAD VOOR BUITENKERKELIJKE ★ UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

Een rationalist met een stralenkrans

Professor J. B. S. Haldane, hoogleraar te Londen in de biochemie, beroemd bioloog, geneticus en classicus, bekend Marxist in Engeland, schreef volgend artikel voor het Humanistisch Verbond. Ofschoon de denkbeelden die hij ontwikkelt en de conclusies die hij trekt uiteraard voor zijn rekening zijn, wil de redactie van M. en W. deze interessante bijdrage over India haar lezers gaarne bieden.

WAAR zou ik, in de tegenwoordige samenleving de grootste geestelijke vrijheid aantreffen? Ik weet het niet zeker, maar ik denk dat het antwoord is: in India. Ik beweer niet dat de gewone man of vrouw in India meer vrijheid heeft dan hier. Dat is n.l. niet het geval. Enerzijds is de gemiddelde bewoner van India wanhopig arm, en dikwijls heeft hij honger. Een mens die honger heeft zal over het algemeen iets van zijn vrijheid willen ruilen voor voedsel. Anderzijds is hij verstrikt in het Hindoeïsme, dat zijn vrijheid in vele opzichten beperkt, vooral wat betreft de keuze van zijn voedsel en zijn huwelijk. Desondanks denk ik dat een mens die dit mocht wensen in India een groter verscheidenheid van denkbeelden kan verspreiden onder zijn medemensen dan in enig ander land. Een generatie terug was dat niet het geval en na een generatie zal het misschien weer niet kunnen. Als India binnen dertig jaar een communistisch regiem krijgt, en dat is zeer wel mogelijk, dan zal er meer vrijheid zijn voor de gewone man, die geen behoefte heeft om nieuwe ideeën te verspreiden, maar dan zal er, tenminste een tijdlang, minder vrijheid voor intellectuelen zijn.

De oorzaken van deze toestand zijn talrijk. Het Hindoeïsme heeft altijd een grote discussievrijheid bezeten. Binnen zijn kader hebben vele vormen van wijsbegeerte hun oorsprong gevonden. Het aantal van twaalf wordt wel genoemd; en dit wordt dan verdeeld in zes *astika* systemen, volgens welke het bestaan van een of meer goddelijke wezens redelijk bewezen kan worden, en zes *nastika* systemen die deze mogelijkheid ontkennen. Anderen maken de indeling naarmate de *Veda* boeken als autoriteit worden beschouwd of niet. Het belangrijke punt voor hem die de geestelijke vrijheid bemint is dat de boeken die de belangrijkste *nastika* systemen bevatten, bewaard zijn gebleven, soms meer dan 2000 jaar, ofschoon de geschriften van de meer extreem materialistische school, de *lokayatika*, alleen bekend zijn uit citaten. Het werk van Kanada b.v. bestaat nog. Hij beschouwde atomen en zielen eeuwig en maakt geen melding van goden. Twee voorbeelden: in de Sankhyafilosofie — gegrondvest door Kapila (± 700 v. C.) — wordt erkend dat licht en geluid door verschillende media worden overgebracht. Aangenomen wordt dat licht door de lucht wordt overge-

bracht, terwijl het geluid door *akasha* wordt overgebracht, dat meestal als aether wordt vertaald. Volgens de Jain filosofie, die teruggaat op Mahavira of Vardhamana (599—527 v. C.), bestaat de materie uit *nigodas*, ophopingen van een aantal zijnsdelen, dicht opeen, maar niet harmoniërend. Zelfs in de loop van miljoenen jaren gelukt het maar enkele deeltjes zich hieruit te bevrijden. De overeenkomst met moderne denkbeelden over atoomkernen is duidelijk.

Uit het Hindoeïsme in zijn vroegere Vedavorm ontstonden twee andere religievormen, het Boeddhisme en het Jainisme. Hun grondleggers, Gautama en Mahavira, leefden beide in de huidige provincie Bihar in de 6e eeuw v. C. Beide predikten hun leven lang en geen van hen werd vervolgd, ofschoon beide zich kantten tegen de verering van Goden en leerden dat de mensen het heil konden bereiken door eigen inspanning.

En verder, het Hindoeïsme is nooit een missie godsdienst geweest zoals het Christendom, de Islam of het Boeddhisme. Een mens geboren in een van de Hindoe-kasten bezat een aantal plichten en rechten. Iemand die buiten de kasten werd geboren bezat minder plichten en minder rechten. Hij werd slecht behandeld, maar hij werd niet geprest om een Hindoe-aanhanger te worden. Wel werden afstammelingen van zulke mensen geleidelijk Hindoes, maar zij behielden een gedeelte van hun oorspronkelijke godsdienstvormen en in het Hindoesysteem behoorden zij tot de kasten die veelal zo laag stonden dat zij door de Hindoes van een hoge kaste niet aangeraakt mochten worden. Dit zal evenveel of meer menselijk lijden hebben veroorzaakt als de methoden die de Spanjaarden gebruikten in Mexico of Peru, waar de overwonnen bevolking gewelddadig vervolgd werd, maar hun afstammelingen nu vrijwel niet achtergesteld zijn vergeleken met de nazaten van hun overwinnaars, maar het betekende dat het doden van een mens om zijn ideeën het Hindoeïsme vreemd was.

Eén reactie op de behandeling van de „lage” kasten was dat als de gelegenheid zich voordeed vele van haar leden de Islam gingen aanhangen in Noord-India en het Christelijk geloof in Zuid-India. Deze Christenen omvatten „Syrische christenen”, volgelingen van de oude ketterij van Nestorius, die reeds lang uitgeroeid is in het land van haar oorsprong maar is blijven bestaan in het meer verdraagzame klimaat van India, Rooms-Katholieken, merendeels afstammelingen van door Portugezen gemaakte bekeerlingen, en Protestantenvan later datum. In het Noorden zijn

(Vervolg op pag. 8)

ACTUALITEITEN

● *Zedenverwildering en Zondagsrust.* De kranten hebben eind October melding gemaakt van een uitspraak van de rechtbank te Almelo, die 17 jongelui te Hardenberg tot straffen van 6 weken tot 8 maanden veroordeelde en de meesten onder toezicht plaatste van de protestants-christelijke reclassering. Hardenberg is een gemeente, in oppervlak groter dan Amsterdam, en telt 20.000 inwoners, waarvan 3000 in het stadje Hardenberg. Er heersen in de gemeente, vooral te Lutten, een baldadigheid, vernielzucht en ontucht met minderjarige meisjes, die ontstellend zijn. De bevolking is voor 70 % gereformeerd of orthodox hervormd. De oude zeden zijn verdwenen, de normen afgebrokkeld en er komt geen nieuwe levenshouding voor in de plaats. Van oudsher is al wat met het lichaam en seksuele leven verband houdt, taboe, zonde. De man-vrouw verhouding ligt volkomen in de sfeer van het animale. Men heeft dat animale, de zonde, nu eenmaal in zich, moet dus zondigen en dan maakt 't weinig uit hoe.

De Zondag is de dag van de ergste wandaden, want er is geen ontspanning, er mag geen sport bedreven worden die dag. Men herinnert zich nog wel het gelanterfanter, waartoe de soldaten op de Veluwe deze zomer veroordeeld waren, omdat de zwembaden die dag niet geopend mochten zijn. De kerk houdt vast aan haar hopeloos verouderde opvatting van Zondagsheiliging en van het lichaam als zetel der zonde en de jeugd, niet meer aan haar gezag onderworpen, maar nog van huis uit onbewust beïnvloed, ziet geen andere uitweg dan — de zonde. In de kerkelijke tradities is die van de vernieuwing niet opgenomen. Hoe moet men ten overstaan van deze feiten — en Hardenberg is maar één, nu opzienbarend, voorbeeld — oordelen over het regeringsvoorstel tot invoering van de Engelse Zondag?

In plaats van het vraagstuk der vrijetijdsbesteding urgent te verklaren, een niet alleen onkerkelijk, maar zelfs kerkelijk volksdeel — en de jeugd voorop — de vreugdeloze, doelloze verveling en daarop volgende baldadigheid en ontucht in te jagen, is dat niet erg, lezers, is dat niet — vul maar in.

● *Gebedsgenezingen* doen in de laatste tijd opgeld, nu uit Duitsland een man volle kerken trekt door de roep die er van hem uitgaat als genezer van uiteenlopende kwalen door gebed. Nu heeft dit verschijnsel van genezingen in massale bijeenkomsten niets christelijks, noch wanneer zij te Lourdes plaats vinden, noch als zij zich afspelen in protestantse kerken in onze grote steden. Het is een kwestie van suggestibiliteit van een aantal mensen, die in een met emotie en grote verwachtingen

geladen atmosfeer nog enorm versterkt wordt, welke deze genezingsdiensten een schijnbaar succes verleent. Schijnbaar, omdat blijvende genezingen nog altijd afgewacht moeten worden en het een feit is dat ook te Lourdes het percentage definitieve genezingen uitermate laag is. In elk geval heeft het met „geloof” niets te maken. Het pleit niet voor een christelijke kerk, wanneer zij deze magische praktijken — terwijl men zending bedrijft om primitieven met hun medicijnmannen de zegeningen van het christelijk geloof te brengen — als heilzame werking van het geloof, toelaat en steunt.

● *Radicaal Vrijzinnig en Humanistisch.* Het jubileum van ds. van Lunzen, de leider van de Zwingli-groep in de N.H. kerk, die dezer dagen zijn 30-jarig predikantschap vierde, is voor ons aanleiding nog eens in het kort het verschil tussen die meest linkse formatie binnen de kerk en ons aan te wijzen.

Laat ons dan beginnen aan ds. v. Lunzen hulde te brengen voor de ijver waarmee hij sinds jaar en dag de vrijzinnige ideeën in zijn kerk verdedigt. Dat wij hem en de zijnen, ofschoon zij in vele opzichten niet ver van ons afstaan, toch bestrijden, vindt zijn reden hierin dat wij menen, dat zijn plaats in een christelijke kerk verre van juist is. Wat hem en de zijnen in het H.V. hindert is, dat dit geen oog heeft voor het belang van de verdediging van hun beginselen in die kerk en hun strijd dus bemoeilijkt door feitelijk te heulen met hun tegenstanders in de kerk. Deze immers willen met de Kerkorde in de hand de Zwinglianen de kerk uit werken ten detrimente van het vrijzinnige beginsel dat — zeggen de Zwinglianen — alleen in staat is een Christendom voor onze tijd te handhaven.

Voor ons is het nu de vraag of wij ons door sympathie voor dit humanistische erfdeel der moderne theologie moeten laten leiden of juist het verschil moeten accentueren, dat er toch wel degelijk tussen ons humanisme en het zwingliaanse standpunt bestaat.

Er is het H.V. wel verweten dat de humanistische basis er te smal is. Het zou zo breed moeten zijn dat wij ook het humanistisch Christendom niet afstoten. Daartegenover staat de opvatting dat het verwarrend en belemmerend zou werken voor de bewustmaking van de eigen

levenshouding, indien er geen duidelijke grens getrokken zou worden tussen een zelfstandig humanisme en richtingen, ook van sterk humanistische elementen doortrokken, die toch in laatste instantie het humanistische beginsel ondergeschikt maken aan een boventijdelijke en bovenmenselijke macht.

Nu is het mogelijk en zelfs hoogstwaarschijnlijk, dat er onder de linkse vrijzinnigen vele zijn, in wie het bewust christelijke element zeer zwak meesprekt en dat het vooral uit piëteit en door traditie is dat men zich aan het dan wel zeer verruimde Christendom houdt. Het ligt niet op onze weg de zwaarte te verminderen van de beslissing van deze vage christenen over de vraag, of zij zich *eigenlijk* nog wel christenen mogen noemen.

● *Verweer tegen „Goed Bedoeld”.* Ds. J. D. van Royen, wiens artikel in „Zwingli” over godsbewijzen de actualiteit „Goed bedoeld” in de pen gaf, geeft in een brief te kennen, dat hij aan de gegeven godsbewijzen niets heeft toe te voegen. Zwaarder geschut met projectielen uit de „Bijzondere Openbaring” vuurt z.i. alleen maar losse flodders af. Hij ontkent humanisten als „verdoolden” te hebben betiteld. Wel blijft hij er bij, dat de overgrote meerderheid der ongelovigen vatbaar is voor zijn „rationeel monotheïsme” en derhalve, zo zij dit niet aanvaardt, wel degelijk verdoold is. Nu heeft hij het woord verdoolden wel gebruikt: „Ongelovigen zijn tenslotte verdoolden”, staat er duidelijk. En humanisten — bij wie hij overigens dichter staat dan de actualiteiten-schrijver vermoedt, schrijft hij — zijn toch ook ongelovigen. Aan ds. v. Royen is dus geen groot onrecht gedaan, o.i. helemaal geen. Wel maken wij gaarne melding van wat hij schrijft over zijn activiteit als legerpredikant in 1949 te „Batavia” (dat nu Djakarta heet), waar hij aan tientallen repatriërende militairen het adres van het H.V. heeft opgegeven, wat hem een berisping van de Hoofdlegerpredikant te Bandoeng heeft bezorgd en één der oorzaken van zijn overplaatsing en tenslotte ontslag is geweest. Zijn rationeel monotheïsme (dekt dit het Vrijzinnig Christendom?) sluit waardering voor het a-religieus humanisme (is dit identiek met ongodsdienstig humanisme?) niet uit, schrijft hij en ook: „Ik bedoel het goed met het H.V.” Daarvoor dank.

MENSEN WERELD

is het orgaan van het Humanistisch Verbond. **Redactieraad:** H. Bongers, Dr J. C. Brandt Corstius, Ing. B. J. Max, Dr O. Noordenbos, Mr A. Stempels. **Adres Redactie:** Oranjelaan 38, Amersfoort. Copie vóór de 1e v. d. mnd. inzenden. — **Adres Administratie:** Bleyenburgerstraat 1, tel. 10163, Utrecht. Postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond te Utrecht. — **Advertentie-tarieven** op aanvraag. Kleine advertenties voor particulieren f 1,— per regel; kolombreedte 63 mm. — **Abonnementseconditions:** Leden gratis, niet-leden: f 2,50 per jaar. Buitenland f 3,—. — **Prijs losse nummers** f 0,20. — Inlichtingen betr. lidmaatschap en aanmeldingsformulieren Humanistisch Verbond worden verstrekt door Centraal Bureau, Bleyenburgerstraat 1, Utrecht.

Merkwaardig, of niet zo erg

Onder de titel „Een merkwaardige ervaring” schreef Dr. Prins in het vorige nummer over zijn toespraak voor een groep van „De Jonge Kerk”. Het gaf hem grote voldoening dat er daar met zoveel belangstelling naar zijn inleiding over het humanisme geluisterd is. De gedachte die bij hem voorzit, is mij zeer sympathiek en ik onderschrijf zijn mening dat zo iets alleen zin heeft, als men niet uit is op wederzijdse bestrijding, maar op wederzijds verstaan.

Ik heb maar één bezwaar tegen het stukje van Dr. Prins, en wel, dat hij als uitzondering voorstelt, wat veelvuldig voorkomt. Zeker, ik geef toe, dat de wederzijdse bestrijding overheerst (met vrijwel geen enkel nuttig effect op de andersdenkende uiteraard), maar het werkelijke „gesprek” is nu ook weer niet zo uitzonderlijk als Dr. Prins blijkbaar meent. Daarom is het misschien wel goed om — ook voor andere lezers — even aan te stippen, wat er op dit gebied alleen al op landelijk niveau aan de hand is.

Ik denk dan aan de regelmatige samensprekingen tussen hoofdbestuursleden en andere functionarissen met vooraanstaande protestanten en katholieken in het Nederlands Gesprek-Centrum (bij elkaar enige malen per maand). Verder aan niet veelvuldige maar wel regelmatige gedachtenwisselingen met de Centrale Commissie voor Vrijzinnig Protestantisme. Ook aan

de besprekingen die plaats vinden in verband met onze aanspraken op geestelijke verzorging, en die zich veel minder dan men menen zou op een politiek plan bewegen. Dan zijn er herhaaldelijk inleidingen of gesprekken in Protestantse of Katholieke kringen, correspondenties en gedachteswisselingen van allerlei aard, inleidingen, bijvoorbeeld voor de opleidingscursus van Hervormde Predikanten, e.d.

Al deze contacten zijn niet alleen menselijk belangrijk, maar ook voor de positie van het Humanisme uitermate nuttig. Men heeft geloof ik vaak de indruk dat de ont-

HOOFDBESTUUR VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

Dagelijks Bestuur: Dr. J. P. van Praag, voorzitter; Prof. dr. Libbe van der Wal, vice-voorzitter; Mr. H. B. J. Waslander, vice-voorzitter; W. Coenders, secretaris; J. Bijleveld, penningmeester; H. Bongers, redacteur.

Leden: Mr. A. Dirkzwager, Prof. dr. T. T. ten Have, Dr. E. Nordlohne, H. A. Polak-Schwarz, H. Redeker, E. Schabracq, Ir. P. Schut, G. Stellingma, Mr. A. Stempels, D. W. Stork, Prof. dr. G. Stuiveling, Mr. dr. J. in 't Veld.

plooiing van het humanisme vanzelf gaat, terwijl er ook in dit opzicht een zeer grote scheppende energie aan besteed wordt.

Ik wil niet ontkennen, dat onze voorlichting aan de leden over dit alles eigenlijk weinig bevredigend is. Dat is geen kwestie van onwil, maar men moet ook een aanleiding hebben er over te schrijven. Op zichzelf vormen dergelijke gesprekken geen „groot nieuws”. Daaraan ligt het misschien ook dat in onze kring de kennis van wat er bij andersdenkenden werkelijk leeft, veelal nog onvoldoende is. Ik mag daarom misschien nog eens de aandacht vestigen op de publicaties van het N.G.C. die bij ons C.B. à f 1,50 te verkrijgen zijn¹⁾. Ze vormen een belangrijke bijdrage tot het „gesprek”.

Is dit alles nu dus zo merkwaardig? Ja, als men meent dat onoverbrugbare kloven de mensen scheiden, waartoe de openbare — vooral politieke — debatten genoeg aanleiding geven. Neen, als men uitgaat van de echt humanistische gedachte, dat bij alle niet te verdoezelen en niet te verwaarlozen verschil in uitgangspunt, toch ergens een gebied moet zijn waar mensen elkaar als „mensen” kunnen ontmoeten en tot op zekere hoogte ook verstaan. Dat is in deze tijd van verdeeldheid en verscheurdheid waarlijk geen overbodige luxe.

J. P. VAN PRAAG.

¹⁾ Verschenen zijn: Arbeid en Eigendom; Idealen van Opvoeding; Staat en Cultuur; Centralisatie en Decentralisatie; Politieke Partij en Parlementair Stelsel. Red.

Actualiteiten

● *Te veel eer.* Groot opgemaakt bevat het dagblad „De Tijd” van 4 Nov. een artikel met de volgende koppen: *Geestelijke noodgebieden; De helft der Amsterdamse intellectuelen is onkerkelijk; Actie der humanisten schept gevaarlijke situatie.*

Het artikel spreekt van de critieke situatie van het Christendom in de grote steden naar aanleiding van het pas verschenen rapport van het „Katholiek Sociaal Kerkerlijk Instituut” over „geestelijke noodgebieden”. Deze laatste uitdrukking is geen schoolvoorbeeld van fraai Nederlands, maar wij begrijpen de bedoeling. Er wordt gerept van de toenemende onkerkelijkheid, ook van de grote energie waarmee in humanistisch-onkerkelijke kringen gewerkt wordt om de onkerkelijken op humanistische grondslag geestelijk te verzorgen. Verder wordt gezegd dat er tekenen zijn die er op wijzen, dat in bepaalde centra van het Westen de organisatie van de onkerkelijken snel toeneemt. Dit is natuurlijk aangenaam te lezen, nog aangener is het te vernemen, dat tallozen buiten de Kerk om zoeken naar een geestelijke grondslag in hun leven. Waarom, o, heren rapporteurs! Wij menen dat hier twee dingen gescheiden moeten worden. Ten eerste, dat het achteruitgaande kerkbezoek,

de onkerksheid, vaak overgaande in onkerkelijkheid, een feit is dat losstaat van de actie van humanistische kant. Anders zou het H.V. veel meer leden tellen onder de nu enige miljoenen tellende onkerkelijken (de onkerksen niet meegerekend). Ten tweede, dat het overdreven is te zeggen, dat de actie der humanisten een (voor de kerk dan) gevaarlijke situatie schept. Zo gevaarlijk zijn wij, ondanks de woorden: grote energie, snel toenemende organisatie der onkerkelijken, nog niet, al is het waar, dat onze invloed verder reikt dan men uit het nog steeds te gering aantal leden van het H.V. zou kunnen afleiden. Maar dat ligt aan de waarde en betekenis van onze opvattingen en inzichten.

Aan deze laatste wordt ons van R. K. kant geen recht, geen eer gedaan. Te veel eer genieten wij, als de toenemende onkerkelijkheid teveel aan onze actie gekoppeld wordt.

Dit proces heeft een heel complex van oorzaken. Hoeveel knappe mensen de kerk ook telt, dit ziet men *net* weer verkeerd. En ook weer niet toevallig; ergens kan en wil men niet zien hoe de situatie wel is. Dit onderstelt een vrijer onderzoek in vrijer geest, dan de kerk kan toestaan en dus kan opbrengen.

En daarom voorspellen wij dan ook de St. Willebrordusvereniging, die apostolaat en wetenschap wil doen samenwerken om de kerstening en herkerstening van deze generatie tot stand te brengen, geen noemenswaardig succes. Waarom niet liever begonnen de christenen te kerstenen?

● *Verkeerd begrepen.* Een lezer schrijft naar aanleiding van de actualiteit „Geestelijke moeheid” een lange brief, die wij niet kunnen opnemen, waarin hij betoogt, dat het Internationale vrijzinnige congres te Oxford een geheel andere toon heeft doen horen dan uit een door ons overgenomen aanhaling van ds. H. de Wilde uit „Kerk en Wereld” zou blijken. De geestelijke moeheid die ds. de Wilde constateerde, kwam volgens hem juist tot uiting in de traditioneel gerichte godsdienstigheid, waartegen de waarlijk vrijzinnigen zich kanten. Wij verheugen ons juist over dit verzet tegen deze moeheid, een verzet dat kennelijk bij velen, getuige ook de door de briefschrijver aangehaalde passages van ds. Frater Smit uit de „Nieuwe Stemmen” van de Vrije Gemeenschap, op dit congres overheerste. De geachte lezer wordt verzocht het stukje, waar hij zich niet mee kon verenigen, nog eens goed te lezen.

„Mens en Klooster, Klooster en Wereld

Op het artikel van mr. R. Dirkzwager onder bovenstaande titel in het nummer van September jl. hebben wij verscheidene reacties ontvangen. Een dier reacties was afkomstig van een kloosterling. Wij stellen er prijs op, juist deze te publiceren. De overige briefschrijvers, wier betogen in wezen dezelfde strekking hadden, zullen het kunnen billijken, dat wij ons tot de beschouwing van een naast betrokkene beperken. Hier is zij dan:

MENS EN KLOOSTER.

Het opstel van mr. Dirkzwager in het Septembernummer heeft me zeer verrast. Bijzonder werd ik getroffen door zijn meelevende bezorgdheid voor eventuele ongelukkige kloosterlingen. Immers het is geen kleinigheid als men schrijft hoe „mij al jaren lang kwelt en pijnigt” de vraag of er nimmer kloosterlingen zijn, „die berouw hebben gekregen van de door hen afgelegde geloften, geloften wellicht afgelegd in hun prille jeugd onder de invloed van ouders en opvoeders? Worden hun verzoeken, van hun geloften ontslagen te worden, ooit in behandeling genomen? Dringen dergelijke verzoeken ooit door tot de wereldlijke overheid, ons aller beschermster?”

Wij zijn blij de schrijver gerust te kunnen stellen. Hij heeft zich jarenlang laten kwellen en pijnigen door een inbeelding. Evenals „Mens en Wereld” niet gaarne heeft, dat inbeeldingen over het H.V. een taai leven houden, zo verwacht ik, dat ze het op prijs zal stellen een inbeelding van één harer schrijvers uit de wereld te helpen.

Wij moeten beginnen met te constateren, dat mr. Dirkzwager de werkelijke situatie der kloosterlingen in ons land niet juist ziet. Wij zullen hem dit niet kwalijk nemen, want concrete ervaring zal hem in deze niet eigen zijn. Reeds bij het begin van zijn artikel laat hij het voorkomen, alsof de familiebanden en genegenheid radicaal worden verbroken.

De schrijver weet wellicht niet, hoe de familie met de kloosterling blijft meeleven en omgekeerd, hoe men met elkaar blijft corresponderen en de familie op bepaalde tijden de kloosterling gaat bezoeken en vele kloosterlingen nu en dan mogen thuis komen?

Misschien is het mr. Dirkzwager ook niet bekend, dat er een proeftijd bestaat van jaren eer men zich voor zijn leven verbindt? De minimum leeftijd om voor het leven zich te verbinden is wettelijk op 21 jaar gesteld. De Nederlandse wet eist als minimumleeftijd voor huwelijkssluiting 16—18 jaar. Dus van „prille jeugd” is toch wel geen sprake. Bovendien kan een kloosterling nog altijd dispensatie van zijn kloosterlijke verbinding krijgen en dit gebeurt in werkelijkheid ook, zelfs na jaren.

Men is verder van de zijde der klooster-gemeenschap zeer afkerig van „invloed van ouders en opvoeders” en liefst ziet men zulke beïnvloede kandidaten zo snel mogelijk naar huis gaan. Voor de kloosterlijke levensverbintenis wordt zelfs van kerkelijke zijde een verklaring onder ede geëist, waarin de kandidaat zegt te weten wat hij doet en dat hij dit doet vrij en zonder enige dwang. Het blijkt dus, dat de kerkelijke overheid wel degelijk bezorgd is voor de persoonlijke vrijheid in deze ernstige aangelegenheid!

Het kan natuurlijk wel gebeuren, dat een kloosterling soms een moeilijke tijd doormaakt, maar in welke functie en positie gebeurt dit in de wereld ook niet? Welk huwelijksleven zou geheel van zulke moeilijke tijd verschoond blijven? Wat een mens in liefde en enthousiasme begint kan soms wel eens uit plichts-besef moeten worden gecontinueerd.

Men kan echter beslist eerlijk ervan overtuigd zijn, dat niemand tegen zijn wil in het klooster wordt gehouden.

Wat de schrijver verder nog zegt over vrijheidsbeperking en „slavernij”, zullen wij ook maar aan zijn onkunde op dit gebied toeschrijven. Ik zou vergelijkenderwijze willen vragen: „Heeft u bezwaar als een groep Nederlanders in volle vrijheid en onderlinge afspraak besluiten een gemeenschappelijk leven te leiden op basis van een omschreven en vrij aanvaard schriftelijk program, waarin men overeenkomt gezamenlijk voor het geheel naar beste vermogen te werken en van de gemeenschap het nodige te ontvangen aan levensbenodigdheden?” Is het dan zo erg en strijdig met de „menselijke waardigheid” als de leden zich vrijwillig scharen onder het gezag van een vrij gekozen overheid, welke in haar rechtsmacht gebonden blijft aan het geschreven statuut der leef- en werkgemeenschap? Is er iets tegen als die leiders de respectieve taken aanwijzen en zorgen voor het nodige der gemeenschapsleden? Zou u de leden van die gemeenschap „slaven en slavinnen” durven noemen?

Wel, betitel dan ook niet langer kloosterlingen met deze naam, want hun positie is analoog aan en zeker niet geringer dan die der leden van de bovenbeschreven gemeenschap.

Als kloosterling ben ik de schrijver erkentelijk voor zijn subjectieve bezorgdheid, maar uit de grond van mijn hart mag ik zeggen: „U maakt zich ten onrechte over ons bezorgd?”

Dr. A. v. d. WEY, O.Carm.

Het spreekt vanzelf, dat wij mr. Dirkzwager gaarne gelegenheid geven, hierop te antwoorden. Zijn antwoord kan tevens geacht worden een antwoord aan de andere briefschrijvers te zijn.

Hier volgt dan wat mr. Dirkzwager ter nadere toelichting van zijn visie schrijft:

Naar Nederlands burgerlijk recht vallen de overeenkomsten, waarbij men toetreedt tot een kloosterorde, onder de bepalingen van het arbeidscontract. Deze zijn nietig voor zover zij in strijd zijn met de bepaling in art. 2 B.W.: „Allen, die zich op het grondgebied van de staat bevinden, zijn vrij, en bevoegd tot het genot der burgerlijke rechten. Slavernij en alle andere persoonlijke dienstbaarheden, van welke aard en onder welke benaming ook, worden in het rijk niet geduld”.

Naar canoniek recht worden deze overeenkomsten beheerst door de bepalingen van de codex juris canonici. Deze nu leert (wij putten hierbij uit „Katholieke Moraaltheologie” van P. Dr. Hub. van Groessen, O.M.Cap. — uitgave Romen en Zonen, Roermond 1936, met aantekeningen van Mr. Feber, thans raadsheer in de Hoge Raad der Nederlanden): „de kerkelijke wetgever voor de gehele Kerk is de Paus, en, in vereniging met hem, het algemene concilie. De kerkelijke wetten verplichten alle gedoopten die tot de jaren van verstand zijn gekomen, in zoverre de Kerk geen speciale uitzonderingen heeft gemaakt. Bij collisie (strijd) van plichten moet de hogere plicht voorgaan — zo gaat de positieve goddelijke wet vóór de menselijke, de kerkelijke vóór de burgerlijke wet. Geestelijken hebben het privilegium fori; zowel in criminele als in civiele zaken mogen zij niet voor de burgerlijke rechtbank gedaagd worden zonder verlof van de kerkelijke overheid”.

Ten aanzien van de religieusen is onder meer bepaald: „als zodanig worden genoemd zij, die in een kloostervereniging geloften hebben afgelegd. De plechtige gelofte ontnemt aan degene, die zulk een belofte doet, alle eigendomsrecht en maakt tegenovergestelde handelingen ongeldig. De clausuurwet regelt het uitgaan der religieusen uit het zg. slot, tenzij bepaalde voorwaarden vervuld zijn. Aan vrouwelijke reguleren is het, na de professie, zelfs niet geoorloofd, zelfs niet voor een ogenblik, het kloosterslot te verlaten zonder bijzonder indult van de Paus”.

In „het Kerkelijk Recht” van dezelfde schrijver en bij dezelfde uitgever in 1938 verschenen, worden bovenstaande voorschriften uitvoeriger beschreven en toegelicht.

Tweeërlei weegsteen. Zou de Overheid contracten tussen burgers met bepalingen als boven omschreven ooit hebben getoleerd? Waarom strekt zij haar beschermende en wrekende hand niet uit naar de kloosterlingen? Waarom niet?

A. DIRKZWAGER.

De Humanist in deze tijd

*„Notwendig zuerst ist die Wandlung
des geistigen Klimas, ein neues Ge-
fühl für die Schwierigkeit und den
Adel des Mensch-seins.“*

Thomas Mann.

Wij leven in een benarde tijd. Het is eigenlijk overbodig dit feit nog eens te beklemtonen. Dagelijks kunnen wij pessimistische toekomstverwachtingen beluisteren in verschillende gesprekken in onze omgeving en worden wij geconfronteerd met bepaalde crisissymptomen van de moderne maatschappij. Een weinig optimistisch levensgevoel, kenmerkend voor de moderne mens, doet al te snel vergeten, dat iedere periode in de wereldgeschiedenis op haar wijze een crisistoestand heeft gekend, die zich kenmerkte door verval en ondergang van het oude en vertrouwde en de moeilijke geboorte van het nieuwe, vaak onbekende en dreigende. Een kritische terugblik op enige eeuwen Europese cultuurgeschiedenis kan vaak nieuwe gezichtspunten openen en een nieuwe verhelderende visie op onze eigen situatie in deze tijd mogelijk maken. Men ziet hoe de moderne mens nog veelal geestelijk in een oud huis van traditie, conventie, dogmatisme en autoriteitsgeloof woont, doch ook, hoe de tand des tijds de fundamenten hiervan heeft doen afbrokkelen, hoe oude inhouden nieuwe vormen verkregen en nieuwe inhouden zich poogden aan te passen aan oude vormen. Het „panta rei“ (alles vloeit) van de oude Griekse wijsgeer Herakleitos geeft beter dan enig ander begrip het levensgevoel van de moderne mens weer. Er is geen stabiliteit, geen zekerheid, alles schijnt relatief en vergankelijk. Ons gezichtsveld verruimde zich enorm op wetenschappelijk gebied, doch merkwaardig genoeg ging het perspectief op een zinvolle toekomst verloren. Henriëtte Roland Holst heeft het moderne levensgevoel weergegeven door deze dichtregels:

„Op de kentering der tijden geboren
in onze oogen nog de ondergangen
van de oude werelden die verbleeken,
onze lippen geplooid ten nieuwen groet,
en in ons hart een tweedracht van
verlangen
naar dromen van weleer, die wij
verloren,
naar de nieuwe, wier bloesems
openbreken —
zoo moeten wij door bitt're jaren
zwerven.“

Velen zien geen perspectief, kennen geen nieuwe dromen „wier bloesems openbreken“. En is dit zo onbegrijpelijk? Is het ook zo verwonderlijk, dat in moeilijke tijden de drang tot herstel van het oude, het verlangen naar het verleden (hoe onkritisch dit ook moge zijn) zich doet gel-

den? Het was waarlijk niet alleen de dichter Marsman, die verzuchtte: „Wij zijn eeuwen en eeuwen te laat geboren.“ Op maatschappelijk en geestelijk gebied zijn herhaaldelijk tendenties aan te wijzen, die gericht zijn op restauratie en terugkeer tot het oude. De nieuwe kerkorde in de Hervormde Kerk (een terugkeer tot strengere, meer orthodoxe vormen), het dogma van Maria's lichamelijke hemelvaart in de Roomse Kerk zijn tekenen des tijds. Een adequaat antwoord op de eigentijdse maatschappelijke en geestelijke problemen blijft uit. Men zoekt zijn heil in de mythe, in „dromen van weleer, die wij verloren“.

De Engelse auteur R. L. Stevenson heeft eens geestig opgemerkt: „Het heden is altijd de duisterste tijd“. Men gevoelt het heden als de duisterste tijd, ook al omdat het uiterst moeilijk is zich ook maar bij benadering een zuiver, d.w.z. objectief beeld van het verleden te vormen. De psychische instelling, ressentiment tegen de eigen tijd en situatie vertroebelen bovendien veelal de visie die men op heden en verleden heeft. Het is een bekend feit, dat ieder volk de mythe van het verleden kent. Ieder cultuurvolk kent zijn Paradijs en Gouden Eeuw waarnaar geen terugkeer mogelijk is. Ook de individuele mens denkt vaak met vreugde terug aan de gelukkige kinderjaren en vergeet al te licht, dat ook die niet zonder verdriet en teleurstellingen waren. Schiller schreef over de antieke Griekse wereld, deze hooggestemde, maar weinig kritische woorden:

„Da ihr noch die schöne Welt regieret,
An der Freude leichtem Gängelband
Selige Geschlechter noch geführt,
Schöne Wesen aus dem Fabelland!
Ach! da euer Wonnedienst noch glänzte,
Wie ganz anders, anders war es da!“

Hoeveel heimwee spreekt uit deze laatste dichtregel! De grote historicus en cultuurphilosoof Jacob Burckhardt heeft evenwel niet gearzeld Schiller's opvattingen zonder meer te kwalificeren als „eine der allgrössten Fälschungen des geschichtlichen Urteils, welche jemals vorgekommen, und um so unwiderstehlicher, je unschuldiger und überzeugter sie auftrat.“ Een ander voorbeeld: De dichter Novalis schreef eens over de Middeleeuwen: „Es waren schöne, glänzende Zeiten, wo Europa ein christliches Land war, wo Eine Christenheit diesen menschlich gestalteten Weltteil bewohnte..... Wie heiter konnte jedermann sein irdisches Tagewerk vollbringen.“ Dit droombeeld van de Middeleeuwen ontsproten aan een romantisch brein, fascineert ook in de 20ste eeuw nog talloze Katholieken. De kloosterling leeft psychisch nog in de Middeleeuwen, zoals bepaalde Gereformeerde groepen nog in de geestelijke sfeer van de 17de eeuw verblijven. Geheel anders dan dat van de

romantische dichter Novalis is het beeld, dat de historicus Huizinga ontwerpt van die Middeleeuwen met „de eeuwige beklemming van onrecht en geweld, hel en oordeel, pest, brand en honger, duivel en heksen.“ Ten aanzien van de Middeleeuwen kan wel gezegd worden, dat deze periode een meer statisch karakter vertoonde dan de 19de en 20ste eeuw. Ook bezat de Middeleeuwer waarschijnlijk een meer ongeschokt vertrouwen in de zekerheden van verlossing en hiernamaals dan menig Christen nu. Maar ook hij kende de angst, de onzekerheid, de twijfel. Huizinga zegt terecht over de Middeleeuwer: „Diepe verslagenheid over de aardse ellende is de stemming, waarmee de dagelijkse werkelijkheid wordt beschouwd, zodra de kinderlijke levensvreugde of het blind genieten wijkt voor overpeinzing.“ Doch na de Middeleeuwen en vooral in de 18de en 19de eeuw won een optimistisch vertrouwen in de vooruitgang van het menselijk geslacht steeds meer veld. De technische vooruitgang heeft hieraan ongetwijfeld voor een groot deel bijgedragen. Maar laten wij dit optimisme (waarop thans zoveel kritiek geleverd wordt!) niet overschatten! In de eerste plaats moet er op gewezen worden, dat een groot deel der bevolking, nl. de in ellende levende arbeidersklasse — althans vóór Marx — bepaald geen zekerheden had, waaraan het levensvreugde en optimisme ten aanzien van de aardse werkelijkheid kon ontleenen. De Romantiek in de 18de en 19de eeuw was zeker niet optimistisch. Een andere belangrijke geestelijke en literaire stroming uit die tijd, nl. het naturalisme baseerde zich weliswaar op een „noodwendige vooruitgang“ maar ook hier zijn vele pessimistische klanken te horen. Een der typische vertegenwoordigers van het naturalisme, nl. Zola schreef in zijn bespreking van „Germinie Lacerteux“: „Nous sommes malades de progrès, d'industrie, de science; nous vivons dans la fièvre, et nous nous plaignons à fouiller les plaies, à descendre plus bas, avides de connaître le cadavre du coeur humain.“ (Wij zijn ziek van vooruitgang, industrie, wetenschap; wij leven in koorts, en wij houden ervan in bederf te wroeten, verder af te dalen, begerig om het lijk van het menselijk hart te vinden). Was deze tijd, de 19de eeuw, wanneer wij al zijn aspecten beschouwen (men denke ook aan Kierkegaard, Schopenhauer, Nietzsche!) inderdaad zo onkritisch — optimistisch als men wel meent?

Een typisch negentiende-eeuwse auteur als Marcellus Emants liet zelfs op zijn graf beitelten: „Beklaag nooit de verlostheid uit de krankzinnigheid, die leven heet!“

Dit inleidende artikel had vooral tot doel er op te wijzen, dat in elke periode der wereldgeschiedenis zowel licht- als schaduwzijden zijn aan te wijzen, hetgeen uiteraard óók voor onze tijd geldt. Een afstand nemen tot, of liever nog, een afstand

De ontwikkeling van het natuurwetenschappelijke wereldbeeld

De mens van alle tijden heeft in de wereld gestaan met zijn voeten stevig op de aarde, die hem voedde en kleepte; beschenen door de zon, die hem licht en warmte gaf; en opkijkend naar een sterrenhemel, waar hij de machtige bekoring en toch ook het beklemmende mysterie van onderging.

En toch, hoe verschillend is het wereldbeeld geweest dat de mens in de loop der tijden uit hetzelfde materiaal heeft opgebouwd. De primitieve mens nam de wereld precies zoals deze zich aan hem voordeed. Een vlakke aarde werd omspannen door een ronde hemelkoepel, waarlangs zich sterren, zon en maan bewogen. Hij dacht zich de gehele wereld bezielde, zoals hij zelf bezielde was, en de manifestatie van een God of van vele goden. Met deze wereld had hij direct contact, was hij als het ware magisch verbonden, omdat de wereld en hij nog ongescheiden één waren.

Maar als dan het menselijke intellect zich ontwikkelt, gaat men anders tegenover deze wereld staan. Men vraagt zich af of datgene wat men ziet, wel een juiste weergave is van dat wat werkelijk gebeurt. Of dat wellicht de waarnemende mens zelf ook de waarnemingen beïnvloedt en kleurt.

Wij zien bijvoorbeeld vele heldere sterren aan de hemel staan, maar ook vele

zwakkere. Betekent dat inderdaad dat deze heldere sterren meer licht uitzenden aan de zwakkere, of zijn wij van de zwakkere alleen maar veel verder verwijderd en *schijnen* zij ons daardoor minder helder toe? Als men de gedachte, dat alle sterren op de hemelkoepel zijn vastgeprikt, laat varen, is er inderdaad alle reden toe, die vraag te stellen.

Wij zien enkele onder dezen, de planeten, zich tussen de sterren door bewegen. De sterren zelf vormen onderling steeds hetzelfde patroon, de zogenaamde sterrebeelden, die men allerlei namen heeft gegeven, die voor een deel al van de Babyloniërs, 2000 jaar v. Chr., afkomstig zijn, maar die enkele planeten bewegen zich tussen de sterrebeelden door in zeer grillige lusvormige banen. Betekent dat inderdaad dat de beweging dier planeten zo grillig en onberekenbaar is? Of is in de ruimte gezien, zo'n baan gelijkmatiger? Of, wat nog veel belangrijker is, is het mogelijk dat hier de beweging van de waarnemer, dat wil dus hier zeggen van de aarde, in de waargenomen beweging mede weerspiegeld wordt, zodat deze een combinatie is van de eigen beweging van de planeet en van de afgespiegelde aardbeweging? Om deze vraag te kunnen stellen, moet men niet alleen de gedachte aan een vaste hemelkoepel laten varen, maar ook

die aan een vaste aarde, waaromheen de sterrenwereld zich groepeerde.

Zo zou men de gehele ontwikkeling van ons wereldbeeld kunnen zien, als een voortdurend loslaten van vroeger gemaakte onderstellingen en een pogen een antwoord te vinden op de vragen, die zich tengevolge daarvan aandienen. Men neemt de verschijnselen dus niet meer zoals zij zich in eerste instantie aan ons voordoen maar laat, indien een eenvoudiger en meer omvattende verklaring van de verschijnselen dit eist, vaak onbewust gemaakte vooronderstellingen los en komt zo tot een steeds meer omvattend en minder antropomorf wereldbeeld.

Het is niet altijd gemakkelijk, gemaakte vooronderstellingen los te laten maar als zij eenmaal als zodanig herkend zijn moeten zij hun bestaansrecht bewijzen of zij verdwijnen. Zijn wij allen er tegenwoordig niet van overtuigd dat de aarde een bol is, die in de loop van een etmaal om zijn as wentelt en in de loop van een jaar om de zon loopt? En dat deze bewegingen zich respectievelijk in het dagelijks opkomen en ondergaan van alle hemellichamen en in de grillige lusvormen van de planeten beweging afspiegelen? Maar hoe moeilijk is het geweest, de gedachte aan een vlakke aarde, die men toch vlak *ziet* af te zweren; te geloven dat het mogelijk is dat onze tegenvoetters op aarde met hun hoofd naar beneden lopen en niet van de aarde afvallen; en aan te nemen dat die aarde vrij in de ruimte zweven kan, zonder naar beneden te vallen. Hoeveel jaren van strijd en worsteling heeft het niet gekost, voordat deze overtuiging gemeen goed geworden was. En, zoals ik al zeide, daar moet wel een dwingende noodzaak voor zijn, voordat een dergelijke prijsgeving van de verschijnselen, zoals zij in eerste instantie worden waargenomen, zich doorzetten kan. De bolvormigheid van de aarde is het eerst, ongeveer 500 voor Christus, in de school van de Griekse filosoof Pythagoras, geopperd. En wat men daarvoor los moest laten was de gedachte, dat „naar beneden” voor iedereen hetzelfde was. Alles valt naar beneden, zo redeneerde men, dus ook de aarde, tenzij hij ondersteund wordt. Nu wordt het begrip „naar beneden” gerelativeerd. Alles blijft naar beneden vallen, maar naar beneden is niet meer een vaste richting in de ruimte, maar naar beneden is „naar het middelpunt van de aarde gericht” en dus afhankelijk van de plaats op aarde waar men zich bevindt. En inderdaad valt dan ook de aarde naar beneden, maar dat is dan naar zijn eigen middelpunt toe.

Op deze manier konden nu zoveel verschijnselen eleganter en eenvoudiger verklaard worden, dat de in den beginne als vanzelfsprekend gemaakte onderstelling dat naar beneden een vaste richting in de

doen van alle illusoire opvattingen over een rooskleurig verleden zal belangrijk bijdragen tot een juist oordeel over het crisiskarakter van onze huidige maatschappij en cultuur. Maar ook ten aanzien van de toekomst mogen onze verwachtingen niet te hoog gespannen zijn. Ook in de toekomst zullen dezelfde akkers geploegd en bezaaid moeten worden (in letterlijke en figuurlijke zin!). Toch wordt ook het humanisme gedragen door een — zij het dan ook kritisch-gestemde — toekomstverwachting. Deze toekomstverwachting betekent *niet geloof* in een utopie, doch wel vertrouwen in de creatieve mogelijkheden van de mens. Als zodanig betekent het modern humanisme tevens een appel aan ons mens-zijn in een vaak onmenselijke, gemechaniseerde en vermaterialiseerde maatschappij, een appel ook aan een niet-traditioneel, zelfstandig, kritisch denken, dat streeft naar een zinvolle ontplooiing van individu en maatschappij. Het gevaar ligt eensdeels in een naïef optimisme, dat meent, dat iedere ontwikkeling, iedere *voortgang* ook *voortuitgang* betekent, anderdeels in een pessimisme, dat het karakter aanneemt van een noodlotsfatalisme. Beide houdingen kunnen leiden tot een passief berusten. Het humanisme wekt op tot bezinning en daad, het richt zich op heden en toekomst, méér dan op het verleden. Hier ligt een diepe

kloof tussen modern humanisme en traditioneel, conservatief Christendom. Ook in de maatschappelijke opvattingen moet dit tot uiting komen. Opmerkelijk is, dat een maatschappelijk conservatisme vaak nauw verbonden is met een bepaald orthodox geloof. Als voorbeeld moge hier genoemd worden de vooral in anti-revolutionaire kring zo zeer vereerde Groen van Prinsterer, die in zijn werk „Ongeloof en Revolutie” eigenlijk de mening verkondigde, dat conservatisme synoniem was met Christendom. Hij poneerde nl. de stelling, dat ieder die zich verzette tegen de maatschappelijke orde een ongelovige was: Groen zoekt een direct verband tussen ongeloof (d.w.z. in het Christendom) en revolutie. Het „ancien régime”, de „oude tijd” waren volgens hem Christelijk gefundeerd en iedere nieuwe ontwikkeling, de Franse revolutie, het vrijheidsstreven waren gevolg van ongeloof en rationalisme. Het ontging Groen van Prinsterer ten enenmale dat óók de maatschappij vóór de Franse revolutie bepaald niet Christelijk genoemd kon worden. Groen van Prinsterer staat niet alleen. Ook nu nog zien vele theologen het rationalisme als „prima causa” van huidige crisisverschijnselen. Doch dit is een hoofdstuk apart.

P. KRUG.

ruimte was, zich onmogelijk heeft kunnen handhaven. De strijd is moeilijk en zwaar geweest en moeizaam ontworstelt de mens zich aan iets wat zich aan de directe waarneming als het ware opdringt.

Ook een tweede stap moest worden gedaan. Deze ronde aarde was de stevige hechte woonplaats van de mens, het middelpunt van de wereld, die om hem en voor hem geschapen was. Al 150 jaar voor Christus was het Eratosthenes gelukt de grootte van de aarde te bepalen en vergeleken met de mens waren haar afmetingen zo groot, (een doorsnede van 12000 km) dat men zich moeilijk anders kon voorstellen dan dat zij „de wereld” was en het hemelse van geheel andere, van aetherische aard zich daaromheen bewoog. Daar is in die tijd ook al wel de gedachte geopperd dat de aarde om zijn as zou wentelen en om de zon zou draaien, maar er was niet de minste reden, de zoveel meer vanzelfsprekende onderstelling van de rustende aarde los te laten, dat het nog tot 1500 ongeveer heeft geduurd vóór de noodzaak dwingend genoeg werd, om ook deze vooronderstelling op te geven. Het was Copernicus, die deze gedachte weer opnam, en liet zien, hoeveel eenvoudiger de gehele planetenbeweging begrepen kon worden, als men uitging van een aarde die om de zon roteerde.

Maar ook hier, zonder strijd ging het niet. Te sterk was deze gedachte in het gehele menselijke denken en zijn ingeweven dan dat men deze zonder meer loslaten kon. Het streed met de openbaringen in de bijbel, maar tastte ook de levenszekerheid aan, die de mens putte uit de overtuiging dat de aarde en daarmee de mens middelpunt, dus doel van de wereld was. Werd de aarde van die plaats verdreven en een van de zes toenmaals bekende planeten, dan raakte men die zekerheid kwijt. De waarnemingen zijn dwingend geworden en de mens heeft toe moeten geven. De eeuwen na Copernicus zijn één triomftocht geworden voor de theorie van de bewegende aarde. Kepler en Galileï bouwden erop voort en brachten veel materiaal aan en Newton (ongeveer 1700) legde de sluitsteen met zijn wet van de zwaartekracht, waardoor hij in staat was de waargenomen beweging van alle planeten, de aarde inclus, volledig te verklaren. Tot in het midden van de vorige eeuw is alle aandacht op ons planetenstelsel gericht geweest en steeds nauwkeuriger leerde men loop en beweging der planeten te berekenen door ook hun onderlinge aantrekking in rekening te brengen. Neen, de weg terug naar een stilstaande aarde is wel afgesloten, te schoon, te veel omvattend en te overzichtelijker is het bouwwerk geworden, dat men heeft opgetrokken. Maar de prijs die men daarvoor heeft moeten betalen, is hoog geweest. Men heeft zijn levenszekerheid ergens anders moeten zoeken. Ik ben er niet zeker van dat de wereld als geheel

deze niet nog steeds zoekende is en dat zij niet nog steeds lijdt onder het verlies van deze zo voor de hand liggende levenszin waarvoor zij zich nog niet heeft kunnen compenseren.

Det wetenschap is verder gegaan, en dank zij de ontzaglijke ontwikkeling van de techniek heeft zij zich instrumenten kunnen aanschaffen, kijkers met geweldig grote spiegels, spectroscopen, die het sterrenlicht in al zijn onderdelen ontleden, fotografische platen, die dank zij lange belichtingstijden en grote gevoeligheid, de fijnste details van allerlei hemellichamen vastleggen, die steeds verder, steeds dieper en steeds vollediger het heelal kunnen peilen. Het wereldbeeld dat zich nu voor onze ogen ontrolt, is zo gigantisch, zo geweldig, dat ieder voorstellingsvermogen ons in de steek laat. Ons planetenstelsel, dat eerst zo geweldig, zo alles omvattend scheen, is tot een onvindbaar onderdeelje van een geweldig sterrenstelsel ineengeschrompeld. Onze zon is een van de miljarden sterren, die ons melkwegstelsel vormen. Als het licht ons planetenstelsel in enkele uren doorklieven kan, dan heeft het 8 jaar nodig om de helderste ster, Sirius, te bereiken, die wij haast allen aan de hemel te vinden weten. Maar 100.000 jaren zijn nodig, voor het van het ene einde van ons melkwegstelsel tot het andere gekomen zal zijn.

En dat is nog niet genoeg. Dieper peilt de kijker de ruimten en melkwegstelsel na melkwegstelsel onthult zich aan het kijkersoog. Millioenen kent men er al, en men is overtuigd dit aantal te verachtvouden met de grote kijker op Mount Palomar, waarvan de spiegel een diameter van 5 meter heeft. Hoe lang heeft dat licht van die zover verwijderde sterrenstelsels al gereisd, voordat het ons bereikte? Honderd miljoen jaar schat men. Lang en lang voordat er mensen waren, was dit licht, dat wij nu opvangen al onderweg. Hoe nietig worden aarde en mens in dit ontzaglijke ruimte- en tijdsbestek. Wat is de bedoeling, wat is de zin van dit alles? Heeft de mens nog wel iets met de zin hiervan te maken? De mens, die een aarde-tje bewoont dat door datzelfde licht in 1 seconde zeven maal kan worden omgesponnen, de mens die slechts een levensduur van een kleine honderd jaren de zijne mag noemen? Wel heel ver is men afgedwaald van de levenszekerheid, die

aan de mens van de middeleeuwen zijn eenheid van wereld- en levensbeschouwing gaf en meer of minder bewust lijdt de wereld aan dit grote verlies.

De wetenschap gaat echter verder en ook haar volgende stap zal er een van loslaten zijn, van bewustwording van een onbewust gemaakte vooronderstelling, die niet meer houdbaar blijkt. Zoals men vroeger de gedachte dat wat voor mij „naar beneden” is, dat voor alle mensen overal op aarde is, heeft moeten loslaten, zo zal men nu aan de gedachte moeten wennen, dat wat om ons het verlopen van de Tijd van verleden naar toekomst is, dat nog niet het voor ieder, overal in de wereld, geldende verloop is. De waarnemingen drijven daartoe, en wanneer men deze „relativering”, die door Einstein in het begin van deze eeuw in al zijn consequenties is uitgewerkt, aanvaardt, wordt de verklaring van veel wat tot nu toe onbegrijpelijk was, overzichtelijk en schoon.

Het zal moeilijk zijn voor de mensheid deze stap te doen; niets dringt zich meer als vanzelfsprekend aan ons op, dan dat de tijd onverdroten voortgaat, zich niet storend aan wat of wie ook. Maar als men eenmaal deze gedachten heeft losgelaten, dan zal dit geen verlies, doch louter winst blijken. Evenals men vroeger de vraag stelde wat de aarde steunde opdat zij niet naar „beneden” zou vallen en tenslotte het antwoord kreeg: „de aarde steunt zich zelf en valt naar zich zelf”, zo zal dan het antwoord op de vraag: „waar gaat de tijd heen, wat is doel en zin van het leven?”, een vraag waar men steeds minder het antwoord op te geven wist, bij het loslaten van de gedachte dat er een absolute tijd is die voortgaat, luiden: „de tijd gaat naar zich zelf; doel en zin van het leven liggen in het leven zelf.” Iedere dag, ieder uur, iedere minuut van het leven is belangrijk, niet om wat er op volgt, niet om wat er uit voortkomt, maar om wat het op zich zelf is en betekent.

*

De ontwikkeling van het natuurwetenschappelijke wereldbeeld. Het is een titel die meer past bij een lijvig boekdeel dan bij een kort artikel. Ik heb dan ook in genen dele ernaar gestreefd enigszins volledig te zijn, maar vanuit een enkel gezichtspunt gepoogd deze ontwikkelingsgang te belichten. Een ontwikkelingsgang, die hoezeer ook beheerst door waarnemen, experimenteren en wetenschappelijk denken, een diepe invloed oefent op de levenshouding van de mens die de vanzelfsprekendheden, waarop hij zijn leven bouwde, mede moest loslaten, als de wetenschap zag dat zij onhoudbaar waren. Hoe bewuster de mens zich dit wordt, hoe beter. Hij zal dan niet langer vergeefs een doodlopende weg pogen te bewandelen, maar de nieuwe inslaan, die weer perspectieven geeft.

J. C. Proost—Thoden v. Velzen.

1713

leden hadden per 4 November hun antwoord op de contributie-enquête ingezonden.

WAS UW KAART DAAR OOK BIJ?

Zo niet, post Uw ingevulde kaart dan s.v.p. terstond!

Een rationalist met een stralenkrans

(Vervolg van pag. 1)

vele Mohammedanen burgers van Pakistan geworden. In het Zuiden is het resultaat verrassender. Juist in Travancore en Cochin, waar het merendeel der bewoners Christenen zijn, heeft de Communistische partij bij de laatste verkiezingen de meerderheid gekregen. Het is natuurlijk niet zeker dat de Christenen communistisch gestemd hebben, maar een vrome Hindoe kapitalist heeft alle reden om te zeggen dat het Christendom de weg gebaad heeft voor het Communisme in zijn land.

Engelse beoordelaars hadden volgehouden dat als men India zelfbestuur zou geven, dat dan de Hindoes de Mohammedanen en de Christenen zouden gaan vervolgen en dat zij de „lage” kasten zouden onderdrukken. Dit zou mogelijk geweest zijn als India een generatie eerder de vrijheid zou gekregen hebben, hoewel ik dat nog betwijfel. Wat nu gebeurde was opmerkelijker. India kreeg onafhankelijkheid onder leiding van twee werkelijk grote figuren, Gandhi en Nehru. Gandhi was een vurige Hindoe, maar een even vurig opponent van het kastensysteem, niet alleen in theorie, ook in de praktijk. Om een voorbeeld te geven: in zijn laatste jaren, toen hij de onbestreden leider was van de onafhankelijkheidsbeweging, en waarschijnlijk door miljoenen beschouwd werd als een incarnatie van Vishnoe, weigerde hij bij een huwelijksplechtigheid aanwezig te zijn, als niet één — niet beide — van de partners een Harijan was, d.w.z. een lid van de paria kaste. Gandhi stierf omdat hij het kastensysteem aanviel; hij werd vermoord door een conservatieve Hindoe.

Nehru is een rationalist, en ondanks dit is hij het voorwerp van beslist godsdienstige verering. In heel India kan men plaatjes kopen, die wat artistieke waarde betreft vergeleken kunnen worden met de Heilige-Hart-prenten in Europa, en waarop Gandhi afgebeeld staat, terwijl hij ten hemel vaart met een grote stralenkrans en andere attributen, terwijl Nehru, met een kleinere aureool, van de grond toekijkt. Maar ondanks deze stralenkrans (die ik niet gezien heb toen ik hem ontmoette, misschien omdat hij voldoende indruk op mij maakte zonder bovennatuurlijke hulp) is Nehru er in geslaagd om India, door zijn grondwet, tot een seculaire staat te maken. Dit is een grote prestatie. De meeste Hindoes beschouwen het doden van koeien en het eten van rundvlees als zonden die met moord vergeleken moeten worden, en serieuzer zijn dan diefstal, maar wettelijke overtredingen zijn dit niet. Zij die willen dat dit wel zo zou zijn, en die waarschijnlijk zouden proberen een godsdienstoorlog te ontketenen tegen Pakistan, worden vertegenwoordigd door partijen als de Jan Sangh, die bij de verkiezingen duidelijk verslagen werden. Er kwamen, natuurlijk, moordpartijen voor, met een ongeveer gelijk aantal

slachtoffers onder Hindoes en Mohammedanen, in de landbouwdistricten bij de grens tussen India en Pakistan, toen deze gescheiden werden. Maar dit is voorbij, ofschoon vele vluchtelingen nog gebrek lijden. Dagelijks passeren duizenden mensen de grens tussen India en Oost-Pakistan. Het aantal Mohammedanen dat India binnenkomt en verlaat is zowat gelijk. Evenzo de grotere aantallen Hindoes, die in elk van beide richtingen reizen. Deze mensen „stemmen met hun voeten” zoals Lenin zei. Ongeveer gelijke aantallen keren naar hun woonsteden terug of zoeken nieuwe.

Er is een groot aantal rationalisten onder de ontwikkelde klassen in India. Anderen, vooral de Brahmo Samaj, zijn aanhangers van een ééngodendom, maar noemen zich Hindoes. Onder de academisch geschoolde collega's, die duidelijk onvoldaan waren over het Hindoeïsme, zoals het vandaag de dag bestaat, merkte ik twee duidelijk onderscheiden richtingen op. Eén groep meende dat ik geen belangstelling zou kunnen hebben voor Hindoe kunst en ritueel, en, om een concreet voorbeeld te noemen, gaf mij een half uur om de grote tempel van Rameshwaram te bezoeken, waarvan de kruisgangen alleen 1200 meter lang zijn, en versierd zijn met decoraties even opmerkelijk als die van een Europese kathedraal. Na drie uren was er nog veel dat ik niet gezien had. Ik kan mij moeilijk voorstellen dat een Europese collega zou menen, dat ik tevreden zou zijn met een vluchtig bekijken van de christelijke kunstschaten in Gent of Brugge, omdat hij atheïst was. Neen, ik vind sommige godsdienstige Hindoe kunstvoortbrengselen niet alleen interessant, maar ontroerend en ik acht het evenzeer de moeite waard om de mythologische verhalen over Hanuman of Yudhisthira te leren kennen als de verhalen over een Christelijke heilige, om die kunst naar waarde te schatten.

Een geheel ander standpunt wordt ingenomen door de meeste geleerden uit India, wier studies in de hele wereld erkend worden. Zij geloven evenmin in de Ramayana als ik in de Ilias of de „Goddelijke Comedie”. Maar zij beseffen dat een beschaving haar verleden niet kan verloochenen. Laat ik twee voorbeelden geven uit de kring van mijn collega's. Professor Mahalanobis, de verdienstelijke statisticus heeft belangstelling gekregen in wat mij voorkomt de overdreven vorm van euhemerisme van Dr. Girindrasekhar Bose¹⁾. Deze auteur heeft een diepe studie gemaakt van oude Sanskrit literatuur, voornamelijk de *Puranas*, en heeft gepoogd een natuurlijke interpretatie te geven. Volgens de documenten leefde de God Indra in *Svarga*, waar zekere stervelingen hem bezochten. Voor Dr. Bose is *Svarga* niet de hemel maar Uzbekistan, de voorvaderlijke woonplaats van de Arische indringers in India, geregeerd door een serie konin-

gen, Indra genoemd, die af en toe bezocht werden, tot door één van deze vorsten, of misschien tengevolge van een verandering in het klimaat, de oorspronkelijke toegangsweg afgesloten werd. Er werd toen een nieuwe, gevaarlijke weg, waarschijnlijk door de Himalaya aangelegd, en het was op deze weg dat Arjuna en andere helden van de Mahabharata, omstreeks 1400 v. C. stierven. Ik ben niet overtuigd, maar ik herinner me dat Europese geleerden aanvankelijk de helden van de Trojaanse oorlog als zonne-mythen of natuurkrachten beschouwden, tot Schliemann Troje en Mycene opgroef.

Hoe het zij, de Indiase euhemeristische school tracht een chronologie op te stellen van het oude India, waarin zijn opgenomen overstromingen, aardbevingen, het bouwen van dammen, het graven van kanalen, en andere gebeurtenissen die gevolgen hebben gehad die vastgesteld kunnen worden; en euhemerisme is een bewijs van zowel intellectuele kracht als van intellectuele verdraagzaamheid.

Professor Saha, die de methode heeft uitgewerkt om (natuurlijk met enkele latere wijzigingen) de temperaturen van de interstellare atmosfeer te meten, heeft belangstelling voor de oude Indische tijdrekening.

Zijn studies tonen aan (voor mij afdoende) dat de moderne Indiase astrologen (die een plaag zijn voor het land, te vergelijken met muggen en veel hinderlijker dan krokodillen) ongeveer drie weken voor zijn op hun kalender. Zij baseren hun berekeningen over de gunstige en de ongunstige dagen op een document van aanzienlijke ouderdom dat echter ongelukkig genoeg met de vervroeging van de nachteveningen geen rekening houdt. Ik hoop dat professor Saha's onderzoekingen geen aanleiding zullen geven tot het ontstaan van een astrologische school die de nodige verbeteringen aanbrengt; maar zelfs als dat het geval zou zijn, dan zouden toekomstige bruidegoms die gunstige dagen moeten kiezen voor hun huwelijk om hun vrome tantes te voldoen, misschien een grotere keuze hebben.

Intussen is het mogelijk geworden om enkele oude Sanskrit documenten nauwkeurig te dateren met hulp van de astronomie.

Natuurlijk staan deze mensen niet alleen in hun humanistische interpretatie van een literatuur die nog meer doortrokken is van mythologie dan de Europese uit de zelfde periode. Misschien ben ik bevooroordeeld omdat ik te weinig merkte van mijn collega's op het gebied van de geschiedenis en de taalwetenschap. Als een voorbeeld van actief humanisme zou ik willen noemen de kennis en de esthetische gevoeligheid van de suppoost bij de grotten van Ajanta, die niet alleen beeldhouwwerk maar ook schilderijen bevatten uit de Boeddhistische periode die van grote invloed is op de moderne kunst in India.

Hij was een Mohammedaan. Ik gaf hem, misschien wat ongewone inlichtingen over wat in Europa aan religieuze kunst te zien is, van Granada tot Moskou, en ik ben er van overtuigd dat zijn commentaar daarop van groot belang zou zijn. Een ernstige poging om een Indische vorm van humanisme op te bouwen wordt ondernomen in de kleine plattelandsgemeenschap van Santiniketan, gesticht door Rabindranath Tagore. In mijn ogen is het jammer, dat zij syncretistisch²⁾ godsdienstig ingesteld is. In Santiniketan tracht men alle godsdiensten met elkaar te verzoenen, een poging die mij te moeilijk lijkt voor de menselijke geest, en het is onwaarschijnlijk dat het succes groot zal zijn. Maar het zou best kunnen zijn dat ik hen onrecht toe, het is zeker verenigbaar met een kunstacademie wier producten gunstig afsteken in vergelijking met die van de Slade School in Londen.

In dit artikel heb ik trachten aan te tonen dat de vooruitzichten van het humanisme in India misschien gunstiger zijn dan in sommige delen van Europa en Amerika. Deze vooruitzichten zullen voor een belangrijk deel afhangen van de samenwerking met Europese humanisten. Engelse geleerden, maar niet alleen geleerden, hebben bijdragen geleverd aan het Indiase humanisme. Terwijl, om een voorbeeld te geven, Jones aan het eind van de 18e eeuw door zijn studie van het Sanskrit één van de grootste stappen deed die ooit gezet zijn in de vergelijkende taalwetenschap, werden de Ajanta-grotten door een groep Engelse militairen ontdekt. Tegenwoordig doen twee Franse geleerden, Bernier en Daniélou — één van hen getrouwd met een Indiase — uiterst belangrijke onderzoeken op het gebied van Indiase muziek en beeldhouwkunst en zij verkrijgen gemakkelijker toegang tot heilige plaatsen dan Engelsen. Slechts in hun gezelschap was ik in staat om elke Hindoe ceremonie bij te wonen. Als rationalist kan ik, in eer en geweten, buigen voor het beeld van Sarasvati, de godin der wetenschap, om deze eenvoudige reden. Als ik aan de dienstdoende Brahmaan mijn mening verkondig dat Sarasvati niet werkelijk bestaat, zal hij waarschijnlijk antwoorden: „Natuurlijk niet, maar u en ik ook niet, wij alle drie zijn denkbeeldige wezens.” Dan kunnen wij gaan redetwisten over de aard van de illusie. Het feit dat zo'n opvatting niet alleen gewoon is maar zelfs rechtzinnig, impliceert dat het Hindoeïsme een ander soort tegenstand aan het humanisme zal bieden dan de andere grote godsdiensten. Het zou kunnen ondergaan door een rechtstreekse aanval door het Marxisme, maar het is zo vervormbaar en ondogmatisch dat ik geloof dat het een groot quantum humanisme kan opnemen zonder daaraan te gronde te gaan.

Het is van beslissende betekenis voor de toekomst van de wereld dat Euro-

peanen zowel het oude als het nieuwe India leren waarderen. Vanzelfsprekend zijn Scandinaviërs het meest welkom, omdat hun landen geen imperialisme gekend hebben, althans niet in de laatste eeuwen. Maar geleerden uit de gehele wereld zijn welkom en worden geëerd. Vooral de Europese humanist die enig inzicht heeft in de geschiedenis van zijn eigen beschavingskring, kan met begrip binnentreden, maar dan moet hij evenmin een propagandist voor de hemel zijn als voor de Olympus of het Walhalla.

Zo'n man of vrouw kan, naar ik meen, de intellectuelen in India werkelijk steunen, die strijden in een zee van bijgeloof maar die weigeren om zich zelf buiten de massa van het volk te plaatsen, of buiten hun grootse verleden en hun cultuur. Amerikanen vinden het gemakkelijk genoeg om de eerste toenadering te zoeken tot de geest van India, omdat zij minder emotioneel contact met het verleden hebben, maar het is hen buitengewoon moeilijk om veel verder te komen.

De huidige regering van India weigert zich te binden aan het Sovjetblok of aan het Amerikaanse blok. En het lijkt voor mij geen twijfel dat de meeste inwoners deze politiek steunen. Daarom vertegenwoordigt zij de „derde weg”, waar zoveel Europeanen naar snakken; en het is, ongelukkig genoeg, niet onmogelijk zich een situatie in te denken waarbij vele ethische en culturele waarden, die zich in Europa ontwikkeld hebben in de laatste drie eeuwen, een betere kans hebben zich te verwezenlijken in India dan waar ook ter wereld.

Jammer genoeg is de aard van de propaganda voor India in Europa tot nu toe niet erg doeltreffend geweest. Tot de onafhankelijkheid van India in 1947 maakten Indiase propagandisten de Engelsen zwart, terwijl Engelse propagandisten het even druk hadden met te betogen dat de bevolking van India zichzelf niet kon besturen. Vandaag de dag is de regeringspropaganda onbelangrijk en godsdienstige instellingen zoals de Ramakrishna-missie bieden evenmin een beeld van de rijkdommen van de cultuur van India als de Christelijke zending een werkelijk beeld geeft van de Europese beschaving aan het volk van India.

Bewoners van India, die naar Europa komen, hebben hun handen vol aan het verwerven van technische kennis of met het drijven van handel. Een enkele bijzondere rijkdaad geeft zijn geld uit op een wijze die te denken geeft over zijn beschavingspeil. Slechts enkelen realiseren zich welke feiten over India de ontwikkelde Europeaan belang inboezemen of welke bijdragen India kan geven aan de Europese zedelijke waarden. Een zo'n bijdrage is zeker een zedelijke houding ten aanzien van de dieren. Een tweede is godsdienstige verdraagzaamheid. Misschien is de belangrijkste bijdrage op dit

moment een werkelijke liefde voor de vrede.

Dat is dan mijn excuus om dit artikel te wijden aan een pleidooi voor een breder begrip van de cultuur van India in Europa, in 't bijzonder bij Europese humanisten. Als man van de exacte wetenschappen ben ik niet bevoegd zo'n pleidooi te leveren. Ik hoop dat ik anderen kan aanmoedigen om dit te doen met meer kennis van zaken. Lyell legde de volgende woorden in de mond van een Indische asceet:

„Is het een god of een koning die komt?
Beide, het kwade en beide de macht;
Als vrouwen en aanbidding, als dans
bij de trom
Is uwer goden en koningen kracht.”

In iedere generatie in India zijn er mensen geweest die bereid waren zowel goden als koningen te negeren. Omdat andere inwoners van India, ofschoon zij zelf misschien bogen voor goden en koningen, deze mensen als de edelste vertegenwoordigers van het mensengeslacht op aarde hebben beschouwd, daarom kon en kan India omtrent de menselijke waardigheid de wereld een weg wijzen.

J. B. S. HALDANE.

¹⁾ Euhemerisme is de rationalistische verklaring van godsdienstige mythen (noot vertaler).

²⁾ Syncretistisch, letterlijk samengegroeid, noemt men een godsdienstvorm, die elementen van verschillende godsdiensten in zich opgenomen heeft (noot vertaler).

Ontvangen brochures e.d.

Prinsessenkalender. Ook voor 1953 heeft Pro Juventute een kalender uitgegeven met 13 foto's van de Nederlandse Prinsessen. Prijs f 2,75. Te bestellen bij Pro Juventute, Watteastraat 6, Amsterdam Z. of bij plaatselijke verenigingen of afdelingen.

Dr. J. Suys, Politieke Plaatsbepaling van „De Derde Weg”, Vredesbeweging „De Derde Weg”, Schouwweg 18a, Wasse-naar, 1952.

Samen Sterk, Ned. Studentenver. voor Wereldrechtsorde, Rapenburg 81, Leiden,

H. van Praag, Philip Abraham Kohnstamm, Een Man Gods, W. ten Have N.V., Amsterdam, 1952, f 1,50.

Een gedenkschrift, waarin de schrijver Kohnstamm laat zien als vrijdenkend gelovige, joods Christen, democratische aristocraat en liberaal socialist, theoloog, natuurkundige en paedagoog, als groot man.

Humanistische geestelijke verzorging voor buitenkerkelijken

Zoals wij in ons vorige artikel (Mens en Wereld Oct. '52) hebben duidelijk gemaakt is de humanistische geestelijke verzorging krachtens haar eigen wezen niet in de eerste plaats gericht op verkondiging van het humanistische woord, maar op de rechtstreekse geestelijke bijstand aan de mens in zijn individuele geestelijke en zedelijke noden. En wij zegden toe in dit vervolgartikel nader in te gaan op de vraag of er dan buitenkerkelijken zijn die geestelijke steun nodig hebben en welke steun de humanistische geestelijke verzorging hen te bieden heeft.

Beginnen wij met het eerste deel van deze vraag: Zijn er dan buitenkerkelijken die steun behoeven? — Maar behoeft deze vraag eigenlijk nog beantwoording? Er moge een tijd geweest zijn dat buitenkerkelijkheid op zichzelf, vanwege haar ongewoonheid en de weerstanden die zij opwekte, een zodanige karaktervastheid vooronderstelde, dat kon worden aangenomen, dat de mensen die de moed hadden openlijk buitenkerkelijk te zijn, sterk en stevig in het leven stonden en zelf hun levensproblemen wisten te verwerken. Sinds echter de buitenkerkelijkheid een „gewoon” verschijnsel is en niet meer bij voorbaat het gevolg van een verstrekkende persoonlijke beslissing, staat dit anders. Dat blijkt ook uit de statistiek der criminaliteit, die in vroegere jaren een verhoudingsgewijs zeer geringe misdadigheid onder de buitenkerkelijken uitwees, maar tegenwoordig niet meer zulke frappante verschillen tussen kerkelijken en onkerkelijken laat zien. De buitenkerkelijken van nu zijn gewone mensen, met hun zwakheden en hun tekortkomingen, met hun noden en hun zorgen en met dezelfde behoefte aan geestelijke steun als hun godsdienstige broeders. Ook onder de buitenkerkelijken zijn er die door de slagen van het lot ontmoedigd zijn en steun nodig hebben om zich staande te houden. Ook onder de buitenkerkelijken kan men mensen vinden die de moeilijkheden van het leven niet aankunnen en zonder bijstand dreigen te gronde te gaan. Ook onder de buitenkerkelijken vindt men er die het spoor zijn bijster geraakt en die zonder geestelijken steun de rechte weg niet meer terug kunnen vinden. Ook onder hen zijn er die kampen met huwelijksmoeilijkheden, waarin zij verstrikt zijn en verward. Men vindt ook bij hen sexuele noden, die hun geestelijk evenwicht verstoren. Weer anderen zijn in innerlijke conflicten verwickeld waaruit zij zelf geen uitweg zien. En er zijn er die een heftige strijd voeren tegen hun kwade neigingen en daarin niet alleen mogen blijven staan. Er zijn er bij wie het in de relatie tot hun medemensen schort en die raad en steun van node hebben. Wij hebben er gevonden in bittere

eenzaamheid. We hebben er ontmoet, die behoefte hadden hun hart uit te storten en zich daarin bevrijdden van een ondraaglijke levenslast. Er hebben er onze weg gekruist, die geen weerstand tegen verleidingen bezaten doordat hen het geloof tot de noodzaak van die weerstand ontbrak. We zagen er in fel verzet tegen hun lot, maar tegelijk in verzuim om hun eigen mogelijkheden uit te putten. We vonden er in dofheden en berusting, waar geen berusting, maar inspanning en levensmoed nodig waren. We hebben onverschilligen onder hen gevonden die in hun ontkenning van alles wat waarde heeft, aan 't leven zelf voorbijgaan. We zijn gestuit op negativisme, dat in zijn ontkenning van alles wat goed is het leven vergiftigt en we vonden er, die reikhaldden naar geestelijk voedsel maar de weg er heen niet kenden. We hebben er ontmoet voor wie werelden van menselijke mogelijkheden gesloten waren gebleven omdat niemand hun ooit naar de toegangspoorten had geleid.

En we vonden er die worstelden met de grote levensvragen en tevergeefs een antwoord zochten omdat er niemand was die in hun worsteling deelde. — Deze en nog vele andere geestelijke noden vindt men onder de buitenkerkelijken. En er kan geen reden zwaar genoeg wegen om hen de steun te onthouden die zij zoeken of waarvoor ze ontvankelijk zijn. Er zijn dringende redenen om hen steun te verlenen, opdat niemand een roepende in de woestijn zal zijn, opdat geen mens zal verkommeren in eenzaamheid, opdat geen sterveling zal lijden waar lijden ontkoombaar is en opdat niemand zal blijven beneden zijn eigen maat.

Komen wij thans tot het tweede gedeelte van de vraag, die wij boven hebben opgeworpen: Welke steun heeft de humanistische geestelijke verzorging de buitenkerkelijke te bieden? Ter beantwoording van deze vraag doen wij goed met te pogen door te dringen tot de kern van hun geestelijke noden. Twee aspecten vinden we dan steeds terug. Aan de ene kant een niet opgewassen zijn tegen de moeilijkheden die het leven geeft, doordat deze moeilijkheden op zichzelf groter zijn dan de mens die ze te dragen heeft, aan de andere kant een tekort aan geestelijke kracht om de moeilijkheden te verwerken of te overwinnen. Het zijn twee aspecten van dezelfde zaak en zij staan in nauwe wisselwerking met elkaar. De mens is geen onveranderlijke grootheid. Hij kan uit zijn situatie van onvermogen in een situatie van groter geestelijke kracht worden gebracht. En humanistische geestelijke verzorging zal er juist en in het bijzonder op gericht zijn de vermogens van de mens te ontplooiën en te versterken.

Niettemin gaat het er in eerste instantie

om hem steun te verlenen in de situatie waarin hij staat, dat is ook: in de situatie van geestelijk onvermogen, voor zover en voor zolang hij daarin verkeert. En hoezeer geestelijke steun er op gericht zal moeten zijn de mens sterker en zelfstandiger in het leven te doen staan, zolang zijn moeilijkheden groter zijn dan hijzelf zal hij een meer directe steun behoeven. Zolang staat hij als voor een steile weg, voor de bestijging waarvan zijn krachten te kort schieten. Wij zullen hem dan niet beneden laten staan, maar hem onder de arm nemen en ondersteunen totdat het steilste gedeelte van de weg is afgelegd en hij weer zelfstandig verder kan gaan. Wij gaan immers ook een drenkeling niet eerst zwemmen leren voor we hem uit het water halen? Directe steun verlenen aan de mens die in nood verkeert is een eis van naastenliefde en verantwoordelijkheid voor de medemens die de humanist niet minder dan de christen stelt.

En zulke directe steun ontvangt de mens reeds, wanneer er iemand is die naar hem luistert; gesterkt voelt hij zich reeds wanneer hij zich van de spanningen die hem beheersen kan bevrijden in een gesprek, waarin hij eigenlijk alleen aan het woord is en waarin de raadsman volstaat met begrip te tonen en hem voorzichtich aan te moedigen zich volledig uit te spreken. De raadsman is hier nog passief. Hij vervult geen andere dan de — overigens belangrijke — functie van „biechtvader”. Gesteund ook voelt de mens zich reeds wanneer hij het besef heeft niet met zijn noden alleen te staan. Troost en verlichting vindt hij reeds wanneer hij begrip ontmoet voor juist zijn leven en voor wat juist hem benauwt. Alleen daardoor reeds staat hij sterker in het leven, zij het dan dat hij zijn kracht nog voornamelijk uit de ander put. En concreter zal deze steun moeten zijn naarmate de mens in concreter levensproblemen verwickeld is.

Deze zeer directe steun heeft de mens evenwel nog niet wezenlijk sterker gemaakt. Ze heeft slechts zijn levenslast verlicht en moeilijkheden uit de weg geruimd. Maar zulke steun is onontbeerlijk overal daar, waar de mens staat voor levensproblemen die boven zijn (huidige) krachten gaan.

Maar de humanistische geestelijke verzorging wil niet blijven stilstaan bij de bevoogenheid met het lot van de medemens. Zij wil hem zelf krachtiger in het leven doen staan. En zij zal daartoe een voortdurend appèl doen op de mogelijkheden die in hem schuilen en deze mogelijkheden in hem tot ontplooiing trachten te brengen. Want telkens weer blijkt dat de mens in

levensmoeilijkheden verkeert, doordat hij verzuimd heeft zijn eigen mogelijkheden uit te putten, of doordat hij zijn eigen mogelijkheden niet kent. En even dikwijls ontbreekt het hem aan geloof in eigen kracht en verkeert hij in verlamdende twijfel aan zichzelf. Hier kan het van beslissende betekenis zijn wanneer hij een medemens ontmoet die in hem gelooft en die hem duidelijk maakt waartoe hij in staat is. Dit geeft hem nieuwe kracht om zijn moeilijkheden te lijf te gaan en ze te overwinnen. Door deze steun komt hij werkelijk sterker in het leven te staan en wordt hij een rijper en rijker mens. En zulke geestelijk steun, die uitgaat van en een appel doet op de mogelijkheden van de mens zelf mag wel typisch humanistisch heten.

Nog een belangrijke schakel ontbreekt evenwel. De mens die steun ontvangt, daar waar zijn eigen krachten te kort schieten en die uit hernieuwd of veroverd zelfvertrouwen nieuwe krachten put, hij is nog als een schip zonder roer, wanneer hij geen kompas heeft om op te varen. Zijn onvermogen om in het leven de weg te vinden vindt veelal zijn grond in gebrek aan een levensovertuiging die hem bezieling verleent en de weg wijst die hij heeft te gaan. Hij staat hulpeloos in het leven omdat hem een richtsnoer ontbreekt en een maat om aan te meten, omdat hij zijn plaats en zijn taak daarin niet kent. Wat baat hem zijn zelfvertrouwen zolang hij niet weet waar hij het op zal richten? Waarom zal hij zich inspannen zolang hij de zin van de inspanning zelf niet verstaat? Hoe zal hij boven zichzelf uitreiken zolang hij 't leven passief ondergaat en er geen opgave in te vervullen ziet en de zin ervan hem ontgaat?

En hier kan de humanistische raadsman hem spreken van menselijke levensvervulling en verantwoordelijkheid. Hij kan hem spreken van verzoening met het leven zoals dat mensen gegeven is, maar tegelijk van de opdracht dit leven uit te putten naar zijn diepste en rijkste mogelijkheden. Hij kan hem niet heenwijzen naar God en gebed, maar hij kan hem heenwijzen naar taak en plaats van de mens in het universele verband, die geen andere is dan mens, maar dan ook waarlijk mens te zijn. Hij kan hem zeggen dat hij in dit leven niet staat als de stenen, de aarde en het water, en niet als de plant en niet als het dier, maar als dat geheel bijzondere deel van het cosmisches geheel, dat wij mens noemen en dat weet heeft en weet moet hebben van goed en kwaad, van waar en onwaar, van mooi en lelijk, en dat heeft te leven vanuit geestelijke en zedelijke waarden. Hij kan hem spreken van moed en aanvaarding. Van aanvaarding van wat buiten het menselijke vermogen ligt en van moed tot vervulling van wat daarbinnen is gelegen.

En de mens, die het leven aldus leert verstaan als een opgave die vervuld moet worden en als de aanvaarding van de tragiek die er in verscholen ligt tegelijkertijd, die mens staat sterker in het leven. Hij zal de lasten lichter dragen en groter vrede zal zijn deel zijn.

Zo was het met de man die jaren gebukt had gegaan onder een zware levenslast. In feite kon hem deze last niet van de schouders genomen worden. Maar het klonk hemzelf als een verlossing toen hij het de raadsman zei: „U hebt mij een nieuwe visie op mijn leven gegeven”. En in die nieuwe visie vond hij de kracht om het leven, met zijn moeilijkheden, weer in

te gaan. Hij zag weer de zin, ook van zijn bestaan.

Humanistische geestelijke verzorging, zij wil de mens steunen in de moeilijkheden waarin hij staat en zij wil hem heenleiden naar een zinvolle levensvervulling en een als zinvol begrepen bestaan.

En ook waar zij zich niet tot de enkeling, maar tot de groep wendt, wil zij niet anders en niet minder dan een beroep doen op menselijk waardebeseft en menselijke verantwoordelijkheid en brengen tot bezinning op de levensvragen opdat de mens sterker en bewuster zijn mens-zijn belijdt.

C. H. SCHONK.

BRIEVEN VAN LEZERS

DE KLEINE WERELD VAN DON CAMILLO.

Deze pracht-film, vrienden, ademt
Pure warme menselijkheid;
't Is in de woestijn van hetze
'n Oase van verdraagzaamheid.

Hier wordt geen partij gekozen,
Ieder krijgt zijn deel, zijn kans...
Want de regisseur brengt immer
Evenwicht in de balans.

Al die kleine medemensjes
— Communist of katholiek —
Vechten voor een beter wereld...
En ze zijn ons sympathiek.

Dit is vrienden, humanisme
In de beste zin van 't woord!
Sla deez' film vooral niet over,
't Is een pracht-stuk! Zegt het voort!

de V.

Inter-levensbeschouwelijk overleg

Een afdeling ergens in Nederland van de Jonge Kerk (organisatie van jonge leden tot 35 jaar van de Ned. Herv. Kerk) liet een lid het onderwerp: „Heeft de kerk schuld ten opzichte van de onkerkelijkheid” behandelen.

Schrijver dezes stelde hierin belang en kreeg toestemming aanwezig te zijn.

Bij de discussies werden allerlei plannen geopperd om deze dolenden uit hun „leegte” terug te voeren. Waarop natuurlijk het hoge woord er uit moest: Weet U dat vele buitenkerkelijken een verdiepte levens-

inhoud vonden en vinden buiten het geloof en een poging tot bekering matig zullen waarderen?

Soms had men iets, meest in 't geheel niets omtrent het humanisme verstaan. Begrijpelijk ook dat hier werd gevoeld de noodzaak om dan eerst iets van dit humanisme te weten. Waartoe ondergetekende werd uitgenodigd. Wat aanvaard werd, omdat zo de objectiviteit van kennis over ons humanisme door deze Jonge Kerken groter zou zijn dan wanneer een uit hun midden met vaak minder goedgekozen literatuur een doem-predicatie tegen het godloos humanisme zou houden.

Onder goede belangstelling werd de lezing gehouden „Over de beginselen en doel van het H.V.” De besprekingen wekten bij de jonge hervormden veelal grote verwondering over de eenvoud, het ongekunstelde van de buitenkerkelijke opvatting omtrent levens- en wereldbeschouwing. Geanimeerde vragen bewezen dat het moeilijk voor hen was te aanvaarden dat in alle ernst een levenshouding werd gevonden zonder geloofsdogma, zonder openbaring en nochtans met een ethiek van zeer hoog gehalte.

Twijfel en meer dan dat aan God, een leven in feite zonder gedachte vóórgeschiedenis en zonder zekerheid nadien, was hun gedachtengang erg vreemd. Toch kwam, onder medeformulering door de hulppredikant de erkenning dat het humanisme zeker geen norm-maatstaf van minderwaardige waarde kon worden aangerekend, waar deze zo in de beginselomschrijving was vermeld. Integendeel kwam men tot de conclusie dat deze norm allesbehalve individualistisch en van een hoog waarheidsgehalte was.

Behalve de grote, blijvende, tegenstelling dus een verdiept inzicht en daardoor groter waarheidsgehalte (de humanist van nature lokkend) in het inzicht in de wederzijdse levensbeschouwing.

Waaruit de noodzaak van dergelijke contacten blijkt.

Liethoorn.

C. LEMSTRA.

Humanistische Jeugdgroepen

Vanaf het begin van het bestaan van het Humanistisch Verbond heeft het hoofdbestuur een grote belangstelling gehad voor de jeugd en haar problemen. Deze belangstelling is eigenlijk vanzelfsprekend: wie een poging wil doen het buitenkerkelijk volksdeel te inspireren tot een bewustwording in humanistische zin, kan niet onverschillig zijn voor wat de jeugd doet en laat en hoe zij reageert op de problemen die in het humanisme worden gesteld.

Het zou mogelijk zijn een uitvoerige uiteenzetting te geven over de vele bemoeienissen die het hoofdbestuur heeft gehad met de bestaande jeugd-organisaties, de Moderne Jeugdraad enz. Dat het ook niet heeft ontbroken aan een theoretische bezinning op deze problemen bewijst het rapport „Humanisme en Opvoeding”.

We zijn ten aanzien van deze bemoeienissen thans in een nieuwe fase gekomen: in een van zijn laatste vergaderingen heeft het hoofdbestuur besloten, naast de reeds bestaande Humanistische Jongeren Gemeenschap, die de jonge leden van het Verbond omvat, de oprichting van humanistische jeugdgroepen voor de leeftijd van 15—21 jaar te bevorderen. Wanneer dit in het land weerklink zou vinden, en vele tekenen wijzen daarop, betekent dit dus in feite het begin van een humanistische jeugdbeweging.

We begrijpen dat enkelen van onze lezers hier wel even hun wenkbrauwen zullen fronsen, en gevoelen daarom de behoefte een nadere uiteenzetting te geven van de motieven, die tot deze stap hebben geleid. We stellen ons voor dat te doen in een tweetal artikelen waarvan het eerste zal beschrijven hoe dit alles is gegroeid en hoe het karakter zal zijn van de op te richten groepen. Het tweede artikel zal dan nader ingaan op de methodiek.

Direct na de oorlog leek het een ogenblik alsof enkele bestaande jeugdorganisaties zich zouden hervormen tot humanistische jeugdgroeperingen. Dit was met name het geval met de Arbeiders jeugd Centrale. Er was dus alle reden voor het Humanistisch Verbond om een afwachende houding aan te nemen. Nu we na zes jaren de zaak overzien, moet worden geconstateerd dat van deze hervorming niet zo heel veel terecht is gekomen. We willen in dit artikel niet ingaan op de vraag of de A.J.C. en enkele andere organisaties toch nog wel een min of meer humanistisch klimaat bezitten, zeker is dat de leiding van deze organisaties zelf ten sterkste ontkent dat hun organisaties humanistisch zijn of zouden willen zijn en dat daarnaast andere neigingen, b.v. socialistische, een belangrijke rol spelen in genoemde organisaties.

Het moet duidelijk zijn dat vele huma-

nisten in deze organisaties niet het ideale opvoedingsklimaat vinden voor hun kinderen; steeds sterker klinkt dan ook in onze eigen rijen de vraag: Waarom geen eigen jeugdorganisatie voor onze kinderen? Het is niet alleen bij vragen gebleven, in een aantal plaatsen ontstonden humanistische jeugdgroepen, in andere was men met de voorbereiding ervan bezig.

Voegt men deze factoren bij elkaar: De wil vanuit het Humanistisch Verbond om te komen tot een humanistische jeugdoopvoeding, de distanciëring van de bestaande jeugdorganisaties van het humanisme en de aandrang uit onze eigen rijen om te komen tot een volgens onze levensovertuiging juist opvoedingsklimaat voor onze kinderen ook op het gebied van de jeugdorganisatie, dan heeft men de hoofdmotieven, die het hoofdbestuur hebben geleid tot het besluit om de oprichting van humanistische jeugdgroepen te steunen en te bevorderen. Echter, ook als men de geldigheid van bovenstaande motieven erkent kan men de wenselijkheid van een humanistische jeugdorganisatie betwijfelen. Is het, hoort men wel vragen, wel in overeenstemming met het karakter van het humanisme om jonge mensen, die tot zelf oordelen nog niet geheel in staat zijn, te beïnvloeden in levensbeschouwelijke zin? Het is in wezen dezelfde vraag als die werd gesteld bij de oprichting van het Humanistisch Verbond: Zijn de organisaties die ieder verenigingsleven meebrengt en de vrijheid van het humanisme wel met elkaar te rijmen? Alleen wordt de vraag nu nog met meer klem gesteld omdat het gaat om jonge mensen.

De beantwoording van deze vraag is uiterst belangrijk ook voor het karakter van een eventueel komende humanistische jeugdbeweging. Er zullen weinig mensen zijn die tegen iedere beïnvloeding van de jeugd zijn of tegen iedere organisatievorm. Dan is het antwoord, generaliserend gegeven, verder niet zo moeilijk: humanistische jeugdgroepen hebben alleen zin als we er in slagen methoden van levensbeschouwelijke beïnvloeding en overdracht en organisatievormen te vinden, die in overeenstemming zijn met het karakter van het humanisme.

Als karaktertrekken van een humanistische levenshouding zou ik dan willen noemen: de overtuiging van de geestelijke en zedelijke autonomie van de mens, de wil tot vrijheid en openheid en de sterke neiging tot verdraagzaamheid. Het zijn deze karaktertrekken die tot eigen vormen van beïnvloeding en organisatie in de komende jeugdgroepen aanleiding zullen moeten geven.

Waar komt dit nu in de praktijk op neer? Ik mag me tot enkele hoofdpunten bepalen. In de eerste plaats op de erkenning dat de levensbeschouwing van ieder der deelnemers moet opgroeien uit eigen,

autonoom, geestelijk en zedelijk leven en dat er dus belangrijke onderlinge verschillen zullen zijn. Geen groepen met gemas-saliseerde vormen, leuzen, levensgewoonten en meningen zoals de jeugdbeweging zo vaak te zien heeft gegeven. De werkmethode zullen dan ook niet collectiviserend maar juist individualiserend moeten zijn ingesteld. Geen drang tot perfectionisme op het gebied van organisatie. Perfectionisme op het gebied van organisatie leidt maar al te gemakkelijk tot massalisering, de jeugdorganisaties van deze tijd zijn er niet vrij van gebleven, onder het mom van gemeenschapsbesef komt men tot al groter manifestaties en demonstraties en feesten, waarin het individu en zijn z.g. wil tot gemeenschap nog nauwelijks meetelt. Kleine groepen zonder al te sterke bindingen, met vrijheid tot al die dwaasheden die bij de jeugd behoren. Ik durf de uitspraak aan dat het beste deel van de jeugd, als reactie op de massaliteiten van de laatste jaren, behoefte heeft aan zo'n jeugdorganisatie. Men bedenke dat op dit gebied al heel sterk geldt dat de betekenis van een organisatie niet afhangt van het aantal duizenden leden, maar van de inspiratie die ervan uitgaat. Het is nog al eens voorgekomen dat grootte van leden-tal en kracht van inspiratie een zekere omgekeerd-evenredigheid vertoonden.

En vooral vrijheid en openheid. Waarschijnlijk is het begrip openheid de meest positieve bijdrage die het humanisme in de loop der tijden aan de opvoedingsdenkbeelden heeft toegevoegd. Openheid zal moeten betekenen, dat wordt erkend dat de jongeren met toetreding tot deze groepen wel een voorkeur uitspreken voor het humanistische opvoedingsklimaat maar dat zij nog allerm minst van zichzelf behoeven te zeggen: wij zijn humanist. Hoe zou dat ook kunnen voor een 15- of 16-jarige? De volle vrijheid dus om zich te confronteren met humanistische en andere gedachten. Natuurlijk ook en vooral een confrontatie met humanistische gedachten, in het bijzonder met de gedachten die aanleiding zijn geweest tot de boven omschreven humanistische levenshouding. Maar geen dwingende bekerende confrontatie, confrontatie in de voorlichtende betekenis, waarbij de warme klank van het zelf overtuigd zijn bij de voorlichter niet hoeft te ontbreken, mits ook een levend besef aanwezig is van wat men met jonge mensen wel en niet mag doen. Ook confrontatie met andere gedachten. Een groep humanistische jongeren uit het centrum van het land kwam op hun discussie-avonden tot een gesprek over het Christendom. Toen ze bemerkten hoe weinig ze hierover wisten besloten ze gezamenlijk een weekend door te brengen in een vrijzinnig-christelijk conferentie-oord, waar gesproken zou worden over de betekenis van het Christendom. Gevaren aan verbonden? Och kom, laat zulke jongeren hun gang maar gaan, bovendien als het huma-

Nieuws van de Ark

Nog een herinnering aan de twee van het Verbond uitgaande bijeenkomsten in December in de Ark. In de eerste plaats de

Conferentie voor vrouwen.

Wij hopen dat vele vrouwen van de gelegenheid gebruik zullen maken om eens enkele dagen los te komen van het alledaagse leven, dat juist de vrouwen wel vaak erg sterk vasthoudt en deze dagen dan te benutten voor een bezinning op enkele voor haar en het Humanisme belangrijke problemen. Zoals reeds de vorige keer werd aangekondigd: Ook de gezelligheid zal op deze bijeenkomsten stellig niet ontbreken.

Hieronder volgen nog eens de gegevens:

Tijd: Van Dinsdag 9 December (± 3 uur) tot Vrijdag 12 December (± 10 uur).

Algemeen onderwerp: Het Humanistische gezin.

Programma: Een drietal inleidingen:

Mevr. A. Ploeg—Ploeg: Onze opvattingen over het huwelijk.

Mevr. E. Vrind—Van Praag: Opvoedingsmoeilijkheden bij kinderen.

H. Lips: Het feest in het Humanistisch gezin.

Daarnaast zullen we een ruime gelegenheid scheppen voor het onderlinge gesprek en voor ontspanning.

Algemene leiding: Mevr. R. M. Hijman—Konijn.

Prijs: f 11,50, f 13,50 of f 15,50 naar keuze.

Kerstkamp.

Voor dit kamp zijn al verschillende aanmeldingen binnen, men zal zich bij het opgeven dus wat moeten haasten, in de winter kunnen we heel wat minder mensen

in de Ark bergen dan 's zomers.

Over het programma en de leiding kunnen we nog geen andere mededelingen doen, maar men heeft zich daarover niet ongerust te maken, dat komt dik voor elkaar.

Tijd: Woensdag 24 December (± 19 uur) tot Zondag 28 December (± 16 uur).

Prijs: f 15,50, f 17,50 of f 19,50 naar keuze.

Algemene gegevens:

De Ark ligt in een prachtig heuvelachtig bosgebied, langs de spoorlijn Nunspeet—Zwolle, ongeveer een kwartier lopen van het station Nunspeet. De Ark bevat voor het merendeel drie- en vierpersoons-slaapkamers, die alle van stromend warm- en koudwater zijn voorzien.

Lakens moet men meebrengen, slechts in enkele gevallen kunnen we lakens verhuren à f 0,75 per stel.

Men geve zich op voor bovenstaande conferentie en kerstkamp bij: Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Bleyenburgstraat 1, Utrecht. Men wordt verzocht bij opgave tegelijkertijd minstens een derde deel van het deelnemersgeld te storten op giro-nummer 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond Utrecht.

BOUWFONDS „DE ARK”.

Saldo 1e verantwoording (M. en W., Juli—Aug.): f 2.522,45. Sindsdien ontvangen: Gem. Bilthoven f 50,—; Joh. C. d. W. te R. f 25,—; N. O. V. f 13,50; N. N. te Z., L. M. F. v. d. W.—S. te R., J. K. te W., E. V. te d. H., P. J. R. te B. G. C. v. E.—K. te L. f 10,—; M. E. A. L. d. B. v. T. S. T. te O. f 7,50; A. B. te E., H. B. te H. f 5,—; C. L. te U. f 4,25; Ontvangen giften op de Ark f 152,96. Totaal f 2.845,66.

nisme werkelijk zo weinig overtuigingskracht zou hebben, dan helpt heus ook het isolement geen zier. Niet het isolement maar een eerlijke openheid naar alle kanten is de grondslag van een werkelijk humanistische opvoeding, eerst als het gevoel voor deze openheid aanwezig is bij leiding en leden zullen we het mogen wagen met humanistische jeugdgroeperingen.

Verdraagzaamheid. De geestelijke achtergrond van de openheid. Wie het ontbreekt aan eerbied voor de andere overtuiging zal openheid niet op prijs stellen. Waar het besef doorbreekt dat in iedere levensovertuiging, die aan minimale eisen van menselijk fatsoen voldoet, waarheid en onwaarheid op vaak onaanwijsbare manier zijn vervlochten, dat het eigene niet persé alleen waarheid en het andere punt persé alleen onwaarheid kan bevatten, zal, ondanks alle kracht waarmee men voor het eigen standpunt blijft staan, de bereidheid aanwezig zijn om met het andere kennis te maken, niet in een vluchtige

ontmoeting, maar in een voortdurende confrontatie van het eigene met dat andere. In zulk een sfeer ontstaat eerst werkelijk de mogelijkheid tot een botsing der meningen die een verdere ontwikkeling der waarheid mogelijk maakt.

De kunst bij de nieuwe groeperingen die gaan komen zal zijn een klimaat te scheppen, waarin in alle aandacht voor wat het humanisme tot jonge mensen heeft te zeggen, deze sfeer van openheid en verdraagzaamheid heerst. In zulk een sfeer zal de eigen persoonlijke, zelfstandige ontplooiing van iedere jonge mens geen belemmeringen ondervinden maar veeleer gestimuleerd worden tot meerdere diepgang en ernst. Eerst in zulk een sfeer vervallen de bezwaren die de humanist stellig tegen beïnvloeding van jonge mensen kan opperen.

In het volgende nummer hopen we wat meer te vertellen over de werkmethode van de komende groepen.

H. LIPS.

Op volle toeren

Met spanning wordt iedere dag op het Centraal Bureau de komst van de postbode afgewacht. Zou hij weer een flink pakje antwoordkaarten betreffende de contributie-enquête brengen?

Hij begon drie dagen nadat de circulaire verzonden was met flinke stapeltjes, daarna werden ze wat kleiner. Na het verschijnen van het Octobernummer van Mens en Wereld nam de grootte van de pakjes weer toe en op dit ogenblik zijn het er weer slechts een tiental per dag.

Hoe is de stand? Tot 4 November werden 1713 kaarten ontvangen. Het Centraal Bureau verwerkt de ontvangen gegevens onmiddellijk en we zijn dankbaar voor de gulle toezeggingen. Niet minder dankbaar zijn we voor de kleine verhogingen, die voor de betrokkenen een verhoudingsgewijs even groot offer betekenen. Begrip hebben we voor diegenen die schrijven dat het contributiebedrag helaas niet hoger kan zijn. Met erkentelijkheid nemen wij kennis van aantekeningen op de kaarten zoals „Mijn inkomen is nog geen f 2500,—, maar toch kunt U op mij rekenen” en „volgens de schaal zou ik niet tot verhoging behoeven over te gaan, maar toch.....”.

Waar het hier om een enquête gaat en het aantal leden veel groter is dan 1713, mogen we toch nog niet tevreden zijn. Misschien heeft U gedacht dat inzending van de kaart niet nodig is als Uw contributie, hoe zeer het U en ook ons spijt, niet hoger gesteld kan worden dan het bedrag dat U op het ogenblik betaalt. Die gedachte berust dan op een misverstand. We ontvangen graag iedere uitgezonden kaart ingevuld terug.

Daarom nogmaals een ernstig beroep voor een dringende zaak. Tezamen staan wij voor een zich meer en meer uitbreidende taak. Tezamen zullen wij deze taak volbrengen. Ook de kleinste medewerking is van belang. En wat het bedrag van de verhoging betreft: vele kleintjes maken een grote!

Enthousiaste briefschrijvers vergeleken onze contributie met de kerkelijke belasting en constateerden terecht dat de kerk gemiddeld van haar leden een veel groter financieel offer vraagt. Anderen lanceerden de leuze: „een cigaret minder per dag en U bespaart circa 18 gulden per jaar”.

Aan U het antwoord. Laat de postbode weer grotere pakken kaarten op het Centraal Bureau bezorgen. Laat Uw kaart er ook bij zijn. Wij wachten er op.

J. BIJLEVELD.

De motor draait . . .

We kunnen in het Centraal apparaat alweer goed merken dat we in het hoogtij van het winterseizoen zitten. Dit is steeds weer verbazingwekkend, welk een brede stroom van activiteit een kleine organisatie als de onze weet te ontwikkelen. Verbazingwekkend en verheugend. Immers mede aan deze activiteit is het dat anderen hun opvatting over de betekenis en de waarde van het moderne Humanisme ontlenen. Intern kunnen we het elkaar dan ook niet duidelijk genoeg zeggen: het opvoeren van deze activiteit is een dure plicht voor allen die het ernstig menen met het Humanisme. We hebben oog voor het recht van ieder onzer leden om z'n vrije tijd te besteden zoals hem zelf goed dunkt, laten we echter beseffen dat anderen onze ernst ten aanzien van het Humanisme aflezen uit het feit of wij bereid zijn een deel van onze tijd in dienst te stellen van onze overtuiging. Daarom is het registreren van onze activiteiten, hetgeen de bedoeling is van De Motor draait, niet een particuliere eigenaardigheid van de schrijver, die ook liever achter de kachel dan achter zijn schrijfmachine zit, maar een noodzakelijkheid voor ons allen om iedermaal weer te controleren of wij niet al te zeer blijven onder de maat die wij zelf hebben gesteld.

Men zie dit alles niet als fraseologie, reeds de naaste toekomst zal omvangrijke taken op onze schouders leggen, we denken b.v. aan de opbouw van het gehele terrein dat we aanduiden met de naam „Practisch Humanisme”. We hebben sterk de indruk dat het er eigenlijk in Nederland al niet meer om gaat of men ons zal erkennen, maar of wij de mensen en de energie zullen kunnen opbrengen om deze erkenning te realiseren. Ik zou de lezers van deze rubriek in gemoede willen uitnodigen daar eens een kwartiertje over na te denken.

We begeven ons nu naar het terrein van de praktische werkzaamheden:

Uitbreidingsactie:

Het is een lust te zien hoe sommige gemeenschappen zich in de loop van het laatste jaar hebben uitgebreid. De voorzitter van ons Verbond heeft in Groningen een prettige ervaring opgedaan, een jaar geleden sprak hij daar voor een gezelschap van 50 mensen, dit maal waren het er bijna 200. Er zou weinig reden tot vreugde zijn als Groningen een witte raaf was in de rij van onze gemeenschappen. Zo is het echter niet. Het is tegenwoordig helemaal geen uitzondering dat onze Zondagochtend-bijeenkomsten volle zalen trekken. Ook het Humanistisch kwartiertje voor de radio blijft regelmatig een grote aandacht houden. Dat betekent, en daar gaat de uitbreidingsactie om, dat een grote kring van mensen rondom het Humanistisch Verbond staat, die rijp zijn om in onze

kring opgenomen te worden.

Het zij nog eens gezegd: het gaat ons niet om bekerings, maar om het aantrekken van mensen die bij ons horen.

Wij weten dat een groot aantal gemeenschappen serieus bezig is met deze actie, mogen wij de andere uitnodigen er op korte termijn een begin mede te maken.

Wanneer men dan toch aan het plannen maken gaat bedenke men dat een goed gevoerd huisbezoek nog altijd de hoeksteen is van iedere uitbreidingsactie.

Practisch Humanisme.

Het Practisch Humanisme is de vormgeving van het alomvattende werk dat de bedoeling heeft de ontmoeting van mens tot mens en de daaruit voortvloeiende wederzijdse hulp mogelijk te maken. In concreto: Ziekenhuisbezoek, D.U.W.-werk, geestelijke verzorging in gezinnen, militaire tehuizen, enz.

Het is duidelijk dat dit werk niet gedaan kan worden als we niet van het begin af aan ons uiterste best doen om geschikte mensen aan te trekken en een goede organisatie-vorm te kiezen. Het is daarom verheugend dat in een aantal gemeenschappen men dit werk zeer degelijk aanpakt. Om slechts twee voorbeelden te noemen: in Leeuwarden en Groningen heeft men werkgroepen Practisch Humanisme gevormd die onder zeer bevoegde leiding dit gehele terrein bespreken en daarna een beperkt aantal taken op hun schouders nemen. We geloven dat dit de goede weg is en raden daarom de gemeenschappen, die aan dit werk toe zijn, aan: stelt U in verbinding met de Centrale Commissie Practisch Humanisme en tracht in samenwerking met deze commissie de man of vrouw te vinden die zo'n werkgroep kan vormen en leiden. Dan is ook in Uw gemeenschap een begin gemaakt.

Uit de Gemeenschappen.

Gorredijk: Natuurlijk is voor kleine gemeenschappen het werk anders dan voor grotere; openbare bijeenkomsten kan men daar slechts een enkele maal organiseren. Op andere wijze is er echter uitstekend werk te doen. Onze gemeenschap Gorredijk b.v. komt éénmaal in de 14 dagen bijeen met een groepje van ongeveer 15 man om gesprekken en discussies te voeren over allerlei onderwerpen die voor Humanisten van belang zijn. Men blijft daar werkelijk niet aan de oppervlakte der dingen, er staan inleidingen op het programma als „De betekenis van wetenschap en democratie voor de menselijke vooruitgang” en „Spinoza”.

Dit huiskamerwerk is met name voor de kleine gemeenschappen van het grootste belang, we vestigen er daarom graag de aandacht op.

Sneek. Humor in Sneek. Onze gemeen-

schap Sneek gaat z'n 5-jarig jubileum vieren! Ze bezien het van de humoristische kant. Er is een soort circus-programma met standwerkers, speeldozen, en zo meer. De voorzitter van de avond wordt afwisselend met Blikopener en Uitsmijter aangeduid. Van louter ontroering is men vergeten de datum op het feestprogramma te vermelden..... Wie verwisselde ook al weer Humanisme met Humorisme?

Den Haag. Er zijn vele manieren om aan geld te komen. In Den Haag gaat men het weer eens anders proberen. In samenwerking van „Humanitas” en het Humanistisch Verbond is een bazar tot stand gekomen waar speelgoed, kinderkleding, kunst en gebruiksvoorwerpen, boeken, en nog vele andere dingen te koop zijn. Volgens de aankondiging zijn ontspanning, gezelligheid en versnaperingen niet vergeten. De leden van beide organisaties hebben er vele weken hard aan gewerkt. Misschien is dit een tip voor andere gemeenschappen?

Zaanstreek. Door een bijzondere relatie daartoe in de gelegenheid gesteld zal het Verbond in de Zaanstreek een bijzondere actie ontketen. Een voor dit doel geschreven brochure gaat in oplage van 20.000 exemplaren de deur uit. Er zullen openbare vergaderingen worden gehouden in Zaandam en Wormerveer, terwijl in Zaandam ook nog een aparte vergadering voor jongeren wordt georganiseerd. Daarna wordt een grootse huisbezoekactie opgezet. We zijn benieuwd naar de resultaten.

Tot slot mogen we deze rubriek afsluiten met de herinnering aan het feit dat onze Centrale Bibliotheek nog vele boeken kan gebruiken. U kunt ze opsturen aan H. Lips, Madurastraat 15, Amersfoort.

Opbouwfonds.

Per 1-1-52: f 3.490,41.

Sindsdien ontvangen: N. N. f 2.049,—; Mr. H. B. J. W. te A. f 2.000,—; Dames N. N. f 1.000,—; Dr. J. P. v. P. te D. f 497,—; W. C. K. te B. f 350,—; v. D. te H. f 300,—; N. V. S. te H. f 200,—; J. R. v. D. te 's-Gr., Ir. J. O. d. V. te 's-Gr., G. J. S. te 's-Gr., M. S. E. W. H. te A., W. A. R. te E., A. v. d. P. te G., Mr. H. B. J. W. te A., J. v. T. te H., S. E. P. P.—S. te A., Ir. G. W. H. te V., R. D. B. te 's-Gr., S. B. v. L. te A., J. B. C. K. te B., N.V. B.S.S., M. H. te G., J. S. te A. f 100,—; Gem. G. f 90,—; J. R. te H., Gem. V. f 40,—; S. D. te D., A. S. te D., Dr. E. E. M. te A. f 25,—; L. M. te S. f 12,—; N. N. f 11,60; M. v. S. te A., Dr. J. H. v. d. A. te H., N. N. te R. f 10,—; Ir. J. J. B. te R. f 8,—; J. H. D. K. te G. f 5,—; N. N., W. v. d. P. te U. f 1,—; T. H. te U. f 0,55; B. R. te A. f 0,50. Totaal f 11.811,06.

Ontvangen boeken

Rachel L. Carson, De Wereldzee (vert. uit het Engels door John Kooy), Uitgave Born, Assen, f 7,90.

Het is de redactie van M. en W. niet mogelijk, o.a. door gebrek aan plaatsruimte, alle haar toegezonden uitgaven te bespreken. Zij maakt echter een uitzondering voor die boeken die zij voor de leden van het H.V. van belang acht. Het is daarom dat het bovenvermelde boek warm wordt aanbevolen. Het zegt velen niet veel wanneer een boek ettelijke jaren tot de „best-sellers” in Amerika behoort, maar het is humanistisch om enig vertrouwen te hebben in het oordeelsvermogen der mensen en in dit geval lijkt dit oordeel zuiver en juist. Het is een superieur boek en men weet niet wat meer te bewonderen, de

kennis van de schrijfster, haar vloeiende stijl, haar wijsheid, haar vermogen te bewonderen of haar volledig gebrek aan geleerdheidsvertoon zonder de problemen te verdoezelen. Ik zou het een wereldbeschouwelijk boek willen noemen, in ieder geval leidt de schrijfster ons op een weg waar op iedere mijlpaal staat: „Eerbied voor de feiten”, „Wantrouwen t.a.v. dogmata”, „Geen minachting voor menselijke kennis”.

Dit is een boek, populair in de beste zin, om te bezitten, om te schenken, om te lezen, in ieder geval om herhaaldelijk te lezen.

Herman Gorter, Verzamelde Werken, in acht delen, van Dishoeck/Querido, Bussum/Amsterdam, f 96,—.

In Augustus 1952 was het 25^e jaar ge-

leden, dat Herman Gorter overleed, en in die maand kwam het laatste deel van de uitgave van de verzamelde werken, het zevende deel gereed, dat zijn nagelaten studiën omvat over de wereldliteratuur en haar maatschappelijke grondslagen: *De Groote Dichters*. Deel 8 verscheen reeds eerder in dit jaar.

DE NIEUWE STEM.

Volgens een mededeling in *De Nieuwe Ploeg*, het huisorgaan van de Wereldbibliotheek te Amsterdam, zal deze vanaf 1 Januari 1953 het tijdschrift *De Nieuwe Stem* uitgeven.

De redactie ondergaat geen wijziging. De abonnementsprijs zal verlaagd worden tot f 18,— per jaar, terwijl studenten en leden van de Wereld-Bibl. Ver. zich voor f 15,— per jaar kunnen abonneren.

Beminnelijke humanistische heidenen

zo meent een goed-orthodoxe ouderling van de Nederlands Hervormde kerk de redactie van de Groene Amsterdammer te moeten aanduiden. Die ouderling, wel te verstaan, is een trouw lezer van de Groene, en hij bezigde die qualificatie in een brief, waarin hij, na ontvangst van het kerstnummer van de Groene, uitdrukking gaf aan zijn warme waardering voor ons blad.

Beminnelijk?.... wij weten het niet. Heidenen?.... wij geloven het niet. Humanistisch?.... ja, als het betekent dat wij ons baseren op eerbied voor de mens als mede-deelhebber aan geestelijke waarden. Want de Groene erkent geen mede- of tegenstanders, doch slechts mensen. En dit is dan misschien wat de Groene zoveel vrienden van elke kleur bezorgt.

Behoort U al tot hen? Voor f 15,— per jaar of f 3,75 per kwartaal kunt U óók een „beminnelijke humanistische heiden” worden. En als U liever eerst nog even de kat uit de boom wilt kijken, vraagt dan enige proefnummers aan. Ons adres is: Frederiksplein 22—24, Amsterdam; ons gironummer 72880.

Verschenen: PAUL BLANSHARD, VATICAN EN VRIJHEID

de Nederlandse vertaling van het bekende en geruchtmakende boek over de machtsontwikkeling der Rooms Katholieke Kerk.

BIJ UW BOEKVERKOPER VOOR f 7,90 GEBONDEN

G. J. A. RUYS UITGEVERSMAATSCHAPPIJ N.V. - AMSTERDAM

EEN VERZEKERING MET GROTE VOORDELEN

IS HET

AURORA-GEZINSTARIEF

VRAAGT NADERE INLICHTINGEN BIJ:

N.V. LEVENSVZERKERING MIJ.

AURORA Opgericht 1887

HERENGRACHT 62 - A'DAM - TEL. 47006-42878

Geef goede lectuur als geschenk!

Verschenen:

Nederlands Gesprek Centrum:

CENTRALISATIE

en

DECENTRALISATIE

48 pagina's f 1,50

Modern Humanisme

door Dr. J. P. van Praag

gebonden f 3,90

voor leden „ 2,90

Ontmoeting tussen Oost en West

door Kwee Swan Liat

gebonden f 6,50

ingenaaid „ 4,90

Humanisme en Socialisme

door Prof. Mr. H. R. Hoetink

gebonden f 0,50

Poging tot Plaatsbepaling

door Dr. J. P. van Praag

gebonden f 0,40

Over Waarde en Norm in het Humanisme

door Dr. P. A. Dietz

gebonden f 0,35

Wordend Humanisme

door Prof. Dr. D. Loenen, Dr. O. Noordenbos en Dr. J. P. van Praag

gebonden f 1,25

Mens en Lied

bundel volksliedjes f 1,25

Bestellingen op postgiro 304960 t.n.v. Hum. Verbond te Utrecht of bij de gemeenschappen.

HENR. EN A. ROLAND HOLST - CURIE - ORWELL
HELMAN - HUXLEY - DU PERRON - GIDE - VICKI BAUM
WILDE - ROMAIN - VESTDIJK - MILLER - IEPENDAAL - COUPERUS
HILVERSUM -

**4 Kerstdagen
en de lange winteravonden
zijn in aantocht!**

U hebt met Sinterklaas en Kerstmis een mooie gelegenheid om ervoor te zorgen, dat U en de Uwen goede boeken in huis hebben.

Het Genootschap voor Boekenvrienden maakt U dit gemakkelijk!

Vraag op onderstaand biljet de nieuwe uitgebreide boekencatalogus aan. Hij bevat werken uit de wereldliteratuur: romans, poëzie, biografieën, wetenschappen, jeugdlectuur enz.

Vrije keuze, geen koopverplichting. Sterk gereduceerde prijzen, gemiddeld de helft van de oorspronkelijke!

**Genootschap voor
Boekenvrienden**

ZENDT DEZE BON IN OPEN ENVELOP MET 2 CENT PORTO
Wilt U mij uw catalogi en huisorgaan „Boek” zenden?

Naam _____
Adres _____
Woonplaats _____

GRATIS WELKOMSTBOEK EN BOEKEN CHEQUE

**Humanistische Weekkalender
1953**

*

Het schild van deze kalender is een reproductie van een schilderij van G. H. Weizenbruch: „De Molen”

*

De teksten werden samengesteld door:
H. G. Cannegieter en Prof. Dr. G. Stuiveling

*

Een prachtig en smaakvol geschenk en een vreugde om zelf te bezitten, prijs slechts f 1.90

*

Bestellingen bij de gemeenschappen of bij het Centraal Bureau Hum. Verbond, Bleyenburgstraat 1, Utrecht, Postgiro 304960

WIE HELPT

twee werkende leden v. d. *Humanistische Jongeren-Gemeenschap*, die graag willen trouwen, aan een bescheiden woonruimte in Amsterdam?

Br. aan: Jan H. Homburger, Marathonweg 32 I, Amsterdam.

56-jarige dame, Engels kunnende spreken, zoekt *inwoning*, Amersfoort of 't Gooi. Geschikt en bereid zorg voor medebewoner(s) op zich te nemen, eventueel oudere of invalide.

Brieven onder letter L Centr. Bur. Hum. Verb. Utrecht.

Meisje, 29 jaar, zoekt *kennismaking* met ontwikkelde jongeman. Leeftijd tot 40 jaar.

Brieven onder letter V C.B. Hum. Verb. Utrecht.

Besch. werk. Vr., ± 50 j. repr. versch. goed. kar. eig. won. m. veel cult. interesse, zoekt *contact*, beslist oprechte goede man, leeft. bijzaak. Br. letter T. Centr. Bur. Hum. Verb. Utrecht.

Ontw. dame, jeugd. sl. repr. versch., 41 j. opr. kar. zoekt *ser. kennismaking* met besch. ser. Heer, eveneens opr. kar. om bij wederz. symph. hum. huw. te sl.

Br. lett. E Centr. Bur. Hum. Verb. Utr.

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel „Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap bij de Secretaris W. DE HAAS, Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W.

HUMANISTISCH THUISFRONT

geeft advies, hulp en bijstand aan militairen, gedemobiliseerden en hun gezinnen.

Centraal Bureau: Hekelveld 16, A'dam-C., telefoon: 38583.

Beschaafd pol. delinquent, ongeh. 43 j. (*niet* bestraft wegens verraad of vergrijp tegen de menselijkheid), vroeger een voor- aanstaande plaats in het bedrijfsleven bekleed hebbende, thans bewust humanist met diep gevoeld berouw over zijn pol. dwaling, binnenkort zonder middelen in vrijheid gesteld wordende, zoekt gemeenschap met een *humanistische levenspartner* met begrip voor zijn materiële nood en in staat hem geestelijk over de eerste moeilijkheden heen te helpen.

Br. lett. A Centr. Bur. Hum. Verb. Utr.

Wie helpt enigsz. ontw. geestverwant, 32 j. oud, uit Brabants isolement verlossen? Zoekt werk. Onversch. wat en waar. Desgewenst tegen kost en inwoning.

Brieven onder letter L. F. L. Centr. Bur. Hum. Verb. Utrecht.

CREMATIE

Het lidmaatschap der Vereniging voor Facultatieve Lijkverbranding geeft recht op toepassing van lage crematie-tarieven. Gezinscontributie f 3.- per jaar. De Vereniging bemiddelt voor gezinsverzekering op speciale voorwaarden.

**Alle gewenste inlichtingen: Hoofdkantoor
Riouwstr. 186, Tel. 554797, 'S-GRAVENHAGE.**